

अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थाङ्गतोऽपि वा । यः स्मरेत्पुण्डरी-
काक्षं स चाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ इति पूजनसामग्रीमान्मानं
च संप्रोक्ष्य अष्टदले गौरीगणेशं संस्थाप्य शान्तिपाठं पठेत्-
आनोभद्राः कृतवोयतु विश्वतोदब्धासोऽपरीतासऽउद्भिदः
देवानोयथासदुमिद्धृधेऽसुन्नप्रायुवोरक्षितारोदिवेदिवे ॥ १ ॥
देवानां भद्रासुमतिक्रज्जयतान् देवानां ॐ रातिरभिनोनिवर्त्त-
ताम् । देवानां ॐ सुख्यमुपसेदिमाव्वयन्देवानुऽआयुः प्रति

रन्तुजीवसे ॥ २ ॥ तान्पूर्व्यानिविदाहूमहेव्वयम्भगंमिमुत्र
 मदितिन्दक्षंमुस्त्रिधम् । अर्यमणुंवरुणं सोमंमुश्चिनासरं
 स्वतीनःसुभगामयस्करत ॥ ३ ॥ तन्नोवातोमयोभुवातुभेषुजन्त
 न्मातापृथिवीतत्पिताद्यौः । तद्वावाणःसोमसुतोमयोभुवस्तदं
 श्विनाशृणुतन्धिष्यायुवम् ॥ ४ ॥ तमीशानुजगतस्तत्स्थुषस्प
 तिन्धियजिन्वमवसेहूमहेव्वयम् । पषानोयथावेदसामसंद्ध्ये
 रक्षितापायुरदब्धःस्वस्तये ॥ ५ ॥ स्वस्तिनुऽइन्द्रोवृश्रवाह्वःस्व

प्रह.

4

我我我我我我我我我我我

स्तिनःपुषाविश्ववेदाः । स्वस्तिनस्ताक्षुर्योऽअरिष्टनेमिःस्व
स्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥ पृषदश्वामरुतःपृश्निमातरः
शुभंभ्यावानोविदथेषुजग्मयः । अग्निजिह्वामनवःसूरचक्ष-
सोविविश्वेनोदेवाऽअवसागमन्निह ॥ ७ ॥ भुद्रङ्गर्णोभिःशृ
णुयामदेवांभुद्रस्पश्येमाक्षभिर्व्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ
सस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितंभ्यदायुः ॥ ८ ॥ शतमिनुश
रदोऽअन्तिदेवायत्रानश्चक्राजुरसन्तनूनाम् । पुत्रासोयत्रापि

प्र.६

4

तरो भवन्ति मानो मुच्छारी रिषता युग्गन्तोः ॥ ९ ॥ अदिति द्यौर
 दितिरन्तरिक्षमदिति स्मृता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवाऽअ
 दितिः पञ्च जनाऽअदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ १० ॥ द्यौः
 शान्तिरन्तरिक्षं दशान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः
 शान्तिः । वनस्पतयः शान्तिर्विश्वे देवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः
 सर्वं दशान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सामा शान्तिरेधि ॥ ११ ॥ यतो
 यतः समीहं सेततो नोऽअभयं कुरु शन्नः कुरु प्रजाभ्यो भयन्नः

मह

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

पुशुब्भ्यः ॥ १२ ॥ गुणानान्त्वागुणपतिर्ठ० हवामहेप्रियाणां
न्त्वाप्प्रियपतिर्ठ० हवामहेनिधीनान्त्वानिधीपतिर्ठ० हवामहे
वसोमम । आहमंजानिगर्भुधमात्वमंजासिगर्भुधम् ॥ १३ ॥
अम्बेऽअम्बिकेम्बालिकेनमानयतिकश्चुन । ससंस्त्यश्चुकः सुभं
द्रिकाङ्गाम्पीलवासिनीम् ॥ १४ ॥ लक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः ।
उमामहेश्वराभ्यां नमः । वाणीहिरण्यगर्भाभ्यां नमः ।
शचीपुरन्दराभ्यां नमः । मातृपितृचरणकमलभ्यो नमः ।

प्र.प.

इष्टदेवताभ्योनमः । कुलदेवताभ्यो नमः । ग्रामदेवताभ्यो
नमः । वास्तुदेवताभ्यो नमः । स्थानदेवताभ्यो नमः ।
सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः । सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः । सिद्धि
बुद्धिसहिताय श्रीमन्महागणाधिपतये नमः । इति प्रणम्य
सुमुखश्चैकदन्तश्च कपिलो गजकर्णकः । लम्बोदरश्च विकटो
विघ्ननाशो विनायकः । धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचन्द्रो गजा
ननः । द्वादशैतानि नमानि यः पठेच्छृणुयादपि ॥ विद्या

रम्भे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा । सङ्ग्रामे सङ्कटे चैव
 विघ्नस्तस्य न जायते शुक्लाम्बरधरं देवं शशिवर्णं चतुर्भु-
 जम् । प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये । अभीप्सितार्थ-
 सिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः । सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये
 नमः ॥ सर्वमङ्गलमाङ्गले शिवे सर्वार्थसाधिके । शरण्ये
 त्र्यम्बके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ सर्वदा सर्वकार्येषु
 नास्ति तेषाममङ्गलम् । येषां हृदिस्थो भगवान्मङ्गलायतनं

हरिः । तदेवलम् सुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव ।
विद्याबलं दैवबलं तदेव लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं स्मरामि ॥
लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः । येषामिन्दीवर-
श्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र
पार्थो धनुर्द्धरः । तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥
अनन्यांश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते । तेषां नित्या-
भियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥ स्मृते सकलकल्याण-

श्रीभक्तिसुखाश्रयः श्रीगुरुभक्तिसुखाश्रयः श्रीगुरुभक्तिसुखाश्रयः श्रीगुरुभक्तिसुखाश्रयः

भाजनं यत्र जायते । पुरुषं तमजं नित्यं ब्रजामि शरणं
हरिम् ॥ सर्वेष्वारम्भकार्येषु त्रयस्त्रिभुवनेश्वराः । देवा दिशन्तु
नः सिद्धिं ब्रह्मेशानजनार्दनाः ॥ विश्वेशं माधवं हृण्डिं दण्ड-
पाणिं च भैरवम् । वन्दे काशीं गुहां गङ्गां भवानीं मणि-
कर्णिकाम् ॥ इति नमस्कृत्य सङ्कल्पं कुर्यात्--ॐ विष्णुः ३
श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्त्तमानस्य अद्य
श्रीब्रह्मणोऽह्नि द्वितीयप्रराद्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वत-

मन्वन्तर अष्टाविंशतितमे कलियुगे कलिप्रथमचरणे जम्बू-
 द्वीपे भरतखण्डे भारतवर्षे आर्यावर्तैकदेशे (अविमुक्तवारा-
 णसीक्षेत्रे महाश्मशाने आनन्दवने गौरमुखे त्रिकण्टकवि-
 राजिते भागीरथ्याः पश्चिमे तीरे, इति काश्यामेव विशेषः)
 विक्रमशके बौद्धावतारे अमुकनाम्नि संवत्सरे अमुकायने
 अमुकऋतौ महामाङ्गल्यप्रदमासोत्तमे मासे अमुकमासे
 अमुकपक्षे अमुकनक्षत्रे अमुकयोगे अमुककरणे अमुकराशि-

स्थिते चन्द्रे अमुकराशिस्थिते सूर्ये अमुकराशिस्थिते देव-
 गुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथा यथास्थानस्थितेषु सत्सु एवंग्रहगुण-
 विशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ अमुकगोत्रः अमुकशर्मा
 ऽहं (वर्मा, गुप्तः) मम श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं स्व-
 मादिसमस्तारिष्टशान्तये विषशस्त्रादिभयनिवृत्तये क्षेमस्थै-
 र्यदीर्घायुर्विपुलधनधान्यपुत्रपौत्राद्यनवच्छिन्नसत्सङ्गतिलाभै-
 श्वर्यायुरारोग्यार्थं सुखसम्पत्तिशत्रुपराजयबहुकीर्त्याद्यनेका-

भ्युदयफलप्राप्त्यर्थं ग्रहयागं करिष्ये । तदङ्गत्वेने स्वस्ति-
 पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं वसोद्धारापूजनमायुष्यमन्त्र-
 जपं साङ्कल्पिकनान्दीश्राद्धमाचार्यादिवरणं च करिष्ये ।
 तत्रादौ निर्विघ्नतासिद्धये गणेशाम्बिकयोः पूजनं करिष्ये'
 इति सङ्कल्प्य हस्ते अक्षतान् गृहीत्वा आवाहयेत्—हे हेरम्ब
 त्वमेह्येहि आम्बिकाऽयम्बकात्मज । सिद्धिबुद्धिपते त्र्यक्षलक्ष-
 लाभपितुः पितः ॥ नागास्यं नागहारं त्वां गणराजचतुर्भुजम् ।

भूषितं स्वायुधैर्दिव्यैः पाशाङ्कुशपरश्वधैः ॥ आवाहयामि
 पूजार्थं रक्षार्थं च मम क्रतोः । इहागत्य गृहाण त्वं पूजां
 यागञ्च रक्ष मे ॥ गुणानान्त्वागुणपतिं हवामहे प्रियाणां
 न्त्वाप्रियपतिं हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिं हवामहे ब्रह्मसो
 मम । आहमजानि गर्भधमा त्वमजानि गर्भधम् ॥ ॐ भूर्भुवः
 स्वः सिद्धिबुद्धिसहिताय श्रीमन्महागणाधिपतये नमः । श्री-
 मन्महागणाधिपतिमावाहयामि स्थापयामि । हेमाद्रितनयां

देवीं वरदां भैरवप्रियाम् । लम्बोदरस्य जननीं गौरीमावा-
 हयाम्यहम् ॥ अम्बेऽअम्बिकेऽम्बालिकेनमानयतिकश्चुन ।
 ससंस्त्यश्वकः सुभद्रिकाङ्काम्पीलवासिनीम् ॥ गौर्यै नमः गौरी-
 मावाहयामि स्थापयामि । मनोजुतिर्जुषतामाज्यस्युबृह-
 स्पतिर्धुजामिमन्तनोत्वारिष्टंयुजहःसमिमन्दधातु । विश्वे-
 देवासंऽइहमादयन्तामोऽप्रतिष्ठ ॥ अस्यै प्राणाः प्रतिष्ठन्तु
 अस्यै प्राणाः रक्षन्तु च । अस्यै देवत्वमर्चायै मामहेति च

ॐ भूर्भुवः स्वः ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो नो ज्ञानेव प्रचोद ॥

कश्चन ॥ ॐ भूर्भुवः ० गणेशास्त्रिके सुप्रतिष्ठिते वरदे भवताम् ।
 विचित्ररत्नखचितं दिव्यास्तरणसंयुतम् । स्वर्णसिंहासनं चारु
 गृहीष्व सुरपूजित ॥ पुरुषऽएवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भू-
 त्वम् । उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥ ॐ भूर्भुवः ०
 आसनार्थे अक्षतान् समर्पयामि । सर्वतीर्थसमुद्भूतं पाद्यं
 गन्धादिभिर्युतम् । विघ्नराज गृहाणेदं भगवन्भक्तवत्सल ॥
 एतावानस्य महिमा तोज्यायांश्च पुरुषः । पादोऽस्य विश्वभूता-

नित्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥ ॐ भूर्भुं० पादयोः पाद्यं समर्प० ।
 गणाध्यक्ष नमस्तेऽस्तु गृहाण करुणाकर । अर्घ्यं च फल-
 संयुक्तं गन्धमाल्याक्षतैर्युतम् ॥ त्रिपादूर्ध्वउदैत्पुरुषः पादोऽस्ये
 हा भवत्पुनः । ततो विष्णुर्द्व्यङ्ग्यक्रामत्साशनानशनेऽभिमि ॥
 ॐ भूर्भुं० हस्तयोरर्घ्यं सम० । विनायक नमस्तुभ्यं त्रिदशै-
 रभिवन्दित । गङ्गोदकेन देवेश कुरुष्वाचमनं प्रभो ॥ ततो
 विराडजायत विराजोऽधिपूरुषः । सजातोऽत्यरिच्यत

ॐ भूर्भुवः स्वः ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो नो ज्ञानेवधे ॥ ॐ नमः शिवाय ॥

पुश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥ ॐ भूर्भुवः ० अर्घाङ्गमाचमनीयं समर्पणं ।
मन्दाकिन्यास्तु यद्वारि सर्वपापहरं शुभम् । तदिदं कल्पितं
देव स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृत
स्पृष्टाज्ज्यम् । पशूस्तांश्चक्रेवायुह्यानारुण्याग्राम्याश्चये ॥
ॐ भूर्भुवः ० स्नानं समं ० । स्नानान्ते पुनराचमनीयं स ० । अथवा-
गणेशादिकाभ्यां नमः- एतानि पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानाय-
पुनराचमनीयानि समपयाम । पर्यः पृथिव्यास्पृश्याऽओषधीषु

पयोदिव्यन्तरिक्षे पयोधाः । पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥
 ॐ भूर्भुम् ० पयः स्नानं समर्पम् ० । स्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं
 समम् ० । एवं सर्वत्र । दधिक्राव्णोऽश्रकारिषस्त्रिषणोरश्वस्यद्वा-
 जिनः । सुरभिर्नो मुखांकरत्प्रणुऽआयूं ऽपितारिषत् ॥ ॐ भूर्भुम् ०
 दधिस्नानं समर्पम् ० । घृतमिमिक्षे घृतमस्य सोनिर्घृते श्रितो-
 घृतम्वस्य धाम । अनुष्वधमा वहमा दयस्व स्वाहा कृतम्वृषभ
 वक्षिहव्यम् ॥ ॐ भूर्भुम् ० घृतस्नानं समर्पम् ० । मधुवाताऽऽकृता

युतेमधुंक्षरन्तिसिन्धवः । माध्वर्जिहंसन्त्वोषधीः ॥ मधुनक्तं
 मृतोषसोमधुंमृत्पार्थिवद्वरजः । मधुद्यौरस्तुनहंपिता ॥ मधुं
 मान्नोबनस्पतिर्ममधुमाँऽस्तुसूर्यः । माध्वीगार्वाभ-
 वन्तुनहं ॥ ॐ भूर्भुः मधुस्नानं समर्पः । अपांरसमुद्वय
 सुहसूर्येसन्तःसमाहितम् । अपांरसेस्ययोरसस्तम्बो गृहा
 म्युत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वाजुष्टं हाम्येषते योनिरि-
 न्द्राय त्वाजुष्टं तमम् ॥ ॐ भूर्भुः शर्करास्नानं समर्पः । [पञ्चा

मृतं मयाऽऽनीतं पयो दधि घृतं मधु । शर्करा च समायुक्तं
 स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ पञ्चनद्यः सरस्वतीमर्पयन्ति स-
 स्रोतसः । सरस्वतीतुपञ्चधा सोद्देशे भवत्सरित् ॥ ॐ भूर्भुः
 पञ्चाभृतस्नानं समर्प ॥] कावेरी नर्मदा वेणी तुङ्गभद्रा सर-
 स्वती । गङ्गा च यमुना तोयं मया स्नानार्थमर्पितम् । आपो-
 हिष्ठा मयो भुवस्तानं ऽर्जुर्जेदधातन । मुहेरणा यि चक्षसे ॥ ॐ
 भूर्भुः शङ्खोदकस्नानं समर्प ॥ स्नानान्ते आचमनीयं समर्प ॥

युवा सुवासाः परिवीतिऽआगात्सऽउश्रेयान्भवति जायमानः ।
 तन्धीरासः कवयऽउन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥
 सुजातो ज्योतिषा सहशर्म्मवर्त्तुमासं दुत्सुः । वासोऽअग्नेवि-
 श्वरूपदुसंध्ययस्वविभावसो ॥ ॐ भूर्भुः । अधोवस्त्रं समर्पः ।
 वस्त्रान्ते आचमनीयं समर्पः । शीतवातोष्णसन्त्राणं लज्जाया
 रक्षणं परम् । देहालङ्करणं वस्त्रमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥
 ॐ भूर्भुः । उपवस्त्रं समर्पः । नवभिस्तन्तुभिर्युक्तं त्रिगुणं देवता-

मयम् । उपवीतं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ यज्ञोपवीतं
 परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् । आयुष्यमग्र्यं
 प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः । यज्ञोपवीतमसि
 यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपनह्यामि ॥ ॐ भूर्भुः । यज्ञोपवीतं
 समर्पं । श्रीखण्डं चन्दनं दिव्यं गन्धाढ्यं सुमनोहरम् । विले-
 पनं सुरश्रेष्ठ चन्दनं प्रतिगृह्यताम् ॥ त्वाङ्गन्धुर्वाऽअखनं स्त्वा-
 मिन्द्रुस्त्वाम्बृहस्पतिः । त्वामोषधेसोमोराजा विद्वान्यक्षमा-

दमुच्यत ॥ ॐ भूर्भुं० गन्धं समर्प० । अक्षताश्च सुरश्रेष्ठाः
 कुङ्कुमाक्ताः सुशोभिताः । मया निवेदिता भक्त्या गृहाण
 परमेश्वर ॥ अक्षन्नमीमदन्तुह्यवप्रियाऽअधूषत । अस्तोषत
 स्वभानवोविष्णुनविष्टयामुतीयोजुन्विन्द्रतेहरी ॥ ॐ भूर्भुं०
 अक्षतान् समर्प० । माल्यादीनि सुगन्धीनि मालत्यादीनि
 वै प्रभो । मयाऽऽहृतानि पुष्पाणि पूजार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥
 ओषधीःप्रतिमोदद्ध्वंस्पुष्पवतीःप्रसूवरीःअश्वाऽऽवसुजित्व-

२६

रीर्वीरुधः पारयिष्णुः । ॐ भूर्भुम् पुष्पमालां समर्पम् । दूर्वा-
ङ्कुरान्सुहरितानमृतान्मङ्गलप्रदान् । आनीतांस्तव पूजार्थं
गृहाण गणनायक ॥ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीपरुषः परुष-
स्परि । एवानोदूर्वेप्रतनुसहस्रेणशुतेनच ॥ ॐ भूर्भुम् गणेशाय
नमः दूर्वाङ्कुरान्समर्पम् । नानापरिमलैर्द्रव्यैर्निर्मितं चूर्ण-
मुत्तमम् । अवीरनामकं चूर्णं गन्धं चारुं प्रगृह्यताम् ॥ अहि-
रिवभोगैः पर्य्येतिबाहुद्वयायाहेतिम्परिबाधमानः । हस्तघो-

प्र.प.

२६

ॐ विश्वाव्युनानि विद्वान्पुमान्पुमांस्तुम्परिपातु विश्वतः ॥ ॐ

भूर्भु० नानापरिमलद्रव्याणि समर्प० । सिन्दूरं शोभनं रक्तं
सौभाग्यं सुखवर्द्धनम् । शुभदं कामदञ्चैव सिन्दूरं प्रतिगृह्य-
ताम् ॥ सिन्धोरिवप्त्राद्ध्वनेशूघनासोव्वातंप्रामियहंपतय-
न्तियुद्धाः । घृतस्यधराऽअरुषोनवाजीकाष्ठाभिन्दन्नुर्मि-
मिहंपिब्वमानः ॥ ॐभूर्भु० सिन्दू समर्प० । नैवेद्यं पुरतो
निधाय-वनस्पतिरसोद्भूतो गन्धाढ्यो गन्ध उत्तमः । आघ्रेयः

सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रीतगृह्यताम् । धूरसिधूर्ध्वधूर्ध्वन्तुन्धूर्ध्वतं
 योऽस्मान्धूर्ध्वतितन्धूर्ध्वयंब्रयंधूर्ध्वमः । देवानामसिबलितमुदस-
 स्नितमुम्पाप्रितमुज्जुष्टतमन्देवहूतमम् ॥ ॐ भूर्भुः धूपं
 समर्पः । साज्यं च वर्तिसंयुक्तं वह्निना योजितं मया । दीपं
 गृहाण देवेश त्रैलोक्यतिमिरापहम् ॥ भक्त्या दीपं प्रय-
 च्छामि देवाय परमात्मने । त्राहि मां निरयाद्घोरादीप-
 ज्योतिर्नमोऽस्तु ते ॥ अग्निज्ज्योतिर्ज्ज्योतिरग्निः स्वाहासू-

दातारन्तारिषुऽऊर्ज्जोघेहिद्विपदेचतुष्पदे ॥ ॐ भूर्भु ० नैवेद्यं
 समर्प ० । नैवेद्यान्ते आचमनीयं सम ० । मध्ये पानीयं सम ० उत्तरा
 पोशनं सम ० । चन्दनं मलयोद्भूतं कस्तूर्यादिसमन्वितम् ।
 करोद्धर्तनकं देव गृहाण परमेश्वर ॥ अह्नुनाते अह्नुः पृच्य
 तां परुषं परुः । गुन्धस्ते सोमं मवतु मदायुरसोऽअच्युत ॥
 ॐ भूर्भु ० करोद्धर्तनार्थं गन्धानुलेपनं समर्प ० । पूगीफलं मह-
 दिव्यं नागवल्लीदलैर्युतम् । एलादिचूर्णसंयुक्तं ताम्बूलं प्रति-

गृह्यताम् । ॐ याः फलिनीर्ग्याऽअफलाऽअपुष्पायाश्चपु-
 ष्षिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वहं सह ॥ ॐ भूर्भु-
 मुखशुद्धयर्थं ताम्बूलपत्रं पूगीफलं च समर्प० । इदं फलं
 मया देव स्थापितं पुरतस्तव । तेन मे सफलावाप्तिर्भवेज्ज-
 न्मनि जन्मनि ॥ यत्पुरुषेण हविषा देवायुश्मतेन वत । वृस-
 न्तो स्यासीदाज्यं दधीष्मऽइध्मः शूरद्विः ॥ ॐ भूर्भुः क्रतुफ-
 लानि समर्प० । हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ।

अनन्तपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ हिरण्यगुर्भः
समवर्त्तताग्रेभूतस्यजातःपतिरेकऽआसीत् । सदाधारपृ-
थिवीन्ध्यामुतेमाङ्कस्मैदेवायहविषाविधेम ॥ ॐ भूर्भुं
कृतायाः पूजायाः साद्गुण्यार्थे दक्षिणाद्रव्यं समर्प० । कद-
लीगर्भसम्भूतं कर्पूरं तु प्रदीपितम् आरातिकमहं कुर्वे पश्य
मे वरदो भव ॥ आरात्रिपार्थिवहरजःपितुरप्रायिधामभिः ।
दिवःसदा०सिबृहतीवितिष्ठसुऽआत्वेषंवर्त्ततेतमः ॥ इदं

अनन्तपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ हिरण्यगुर्भः
समवर्त्तताग्रेभूतस्यजातःपतिरेकऽआसीत् । सदाधारपृ-
थिवीन्ध्यामुतेमाङ्कस्मैदेवायहविषाविधेम ॥ ॐ भूर्भुं
कृतायाः पूजायाः साद्गुण्यार्थे दक्षिणाद्रव्यं समर्प० । कद-
लीगर्भसम्भूतं कर्पूरं तु प्रदीपितम् आरातिकमहं कुर्वे पश्य
मे वरदो भव ॥ आरात्रिपार्थिवहरजःपितुरप्रायिधामभिः ।
दिवःसदा०सिबृहतीवितिष्ठसुऽआत्वेषंवर्त्ततेतमः ॥ इदं

हविः प्रजननं नमस्तेऽस्तु दशवीरुः सर्वगणं स्वस्तये । आत्म-
 सन्निप्रजासन्निपशुसन्नि लोकसद्व्यंभयसन्नि । अग्निः प्रजा-
 म्बहुलां ममेकरो त्वन्नम्पयोरेतोऽस्ममा सुधत्त ॥ कर्पूरनीरा-
 जनं समर्पे ० । नानासुगन्धिपुष्पाणि ऋतुकालोद्भवानि च ।
 पुष्पाञ्जलिर्मया दत्तो गृहाण परमेश्वर ॥ ॐ यज्ञेन यज्ञम-
 यजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथुमा ज्ञयांसन् । तेह नाकस्महि-
 मानः सचन्त यत्र पूर्वे साद्व्याः सन्ति देवाः ॥ ॐ राजा धिराजाय

प्रसह्य साहिने नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे । स मे कामा-
 न्कामकामाय मह्यं कामेश्वरो वै श्रवणो ददातु ॥ कुबेराय
 वै श्रवणाय महाराजाय नमः । ॐ (स्वस्ति) साम्राज्यं
 भौज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं महाराज्यमाधि-
 पत्यमयं समन्तपर्यायी स्यात्सार्वभौमस्सार्वायुष आन्तादा-
 परार्धात्पृथिव्यै समुद्रपर्यन्तायाऽएकराडिति तदप्येषश्लोको
 ऽभिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्याऽवसन् गृहे । आविक्षि

तस्य कामप्रेर्विश्वेदेवाः सभासद इति ॥ ॐ विवृश्वतंश्चक्षु-
 रुतविवृश्वतोमुखोविवृश्वतोबाहुरुतविवृश्वतंस्पात् । सम्बाहुब्भ्या
 न्धमंति सम्पतत्रैर्द्यावाभूमीजुनयन्देवऽएकः ॥ गणेशा० मन्त्र-
 पुष्पाञ्जलिं समर्प० । प्रदाक्षिणा- पदे पदेभ्यः परिपूजकेभ्यः
 सद्योऽश्वमेधादिफलं ददाति । तां सर्वपापक्षयहेतुभूतां प्रद-
 क्षिणां ते परितः करोमि ॥ यानि कानि च पापानि ज्ञाता-
 ज्ञातकृतानि च । तानि सर्वाणि नश्यन्ति प्रदाक्षिणपदे पदे ॥

ये तीर्थानि प्रचरन्ति सूकाहस्तानि षडङ्गिणः । तेषां सहस्रयो-
 जने बध्ना नितन्मसि ॥ गणेशा० प्रदक्षिणां समर्प० ।
 विशेषार्घं दद्यात्—मृन्मयादिपात्रे जल पुष्पदूर्वादिद्रव्यं
 प्राक्षिप्य हस्ताभ्यां गृहीत्वा श्लोकान् पठेत्—ॐ रक्ष रक्ष गणा-
 ध्यक्ष रक्ष त्रैलोक्यरक्षक । भक्तानामभयं कर्ता त्राता भव
 भवार्णवात् ॥ द्वैमातुर कृपासिन्धो षाण्मातुराग्रज प्रभो ।
 वरद त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थद ॥ अनेन सफला-

द्वयेण सफलोऽस्तु सदा मम । ॐ गणेशाम्बिकाम्यां नमःविशे-
षाध्यं सम० । ॐ विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय लम्बोदराय सक-
लाय जगद्धिताय । नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौरीसु-
ताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥ भक्तार्तिनाशनपराय गणेश्वराय
सर्वेश्वराय शुभदाय सुरेश्वराय । विद्याधराय विकटाय च
वामनाय भक्तप्रसन्नवरदाय नमो नमस्ते ॥ नमस्ते ब्रह्म-
रूपाय विष्णुरूपाय ते नमः । नमस्ते रुद्ररूपाय करिरूपाय

ते नमः ॥ विश्वरूपस्वरूपाय नमस्ते ब्रह्मचारिणे ॥ भक्त-
प्रियाय देवाय नमस्तुभ्यं विनायक ॥ लम्बोदर नमस्तुभ्यं
सततं मोदकप्रिय । अविघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥
त्वां विघ्नशत्रुदलनेति च सुन्दरेति भक्तप्रियेति सुखदेति
फलप्रदेति । विद्याप्रदेत्यघहरेति च ये स्तुवन्ति तेभ्यो गणेश
वरदो भव नित्यमेव ॥ गणेशपूजने कर्म यद्व्यूनमधिकं

कृतम् । तेन सर्वेण सर्वात्मा प्रसन्नोऽस्तु सदा मम । अनया
पूजया गणेशाम्बिके प्रीयेतां न मम ।

(१) ॐ आतूनऽइन्द्र वृत्रहन् स्माकमर्द्धमागहि । महान्महीभिरुतिभिः ॥ १ ॥ त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वाऽर्घ्यासरुप्रधः । अशस्तिहाजनिता
न्विश्वतूरसित्वन्तूर्यतरुज्यतः ॥ २ ॥ अनुते शुष्मन्तुरयन्तमीयतुः क्षोणीशिशुन्नमातरा । न्विश्वास्तेस्पृधः शनथयन्तमन्यवेवृत्रं यदिन्द्र
तूर्वसि ॥ ३ ॥ यज्ञोदेवानाम्प्रत्येति सुम्नमादित्यासोभवतामृदयन्तः । आवोर्वाचीसुमतिव्यवृत्त्यादठं होश्चिद्याव्वरिवो वित्तरासत् ॥ ४ ॥
अदब्धेभिःसचितः पायुभिष्टुवठं । शवेभिरद्यपरिपाहिनो गयम् । हिरण्यजिह्वः सुवितायनव्यसेरक्षामाकिर्जोऽअघशठं सऽईशत ॥ ५ ॥ प्रवी-
रयाशुचयोदद्विरेबामदध्वर्युर्भिर्मधुमन्तः सुतासः । ववहव्वायो नियुतो या ह्यच्छापिवा सुतस्यान्यसोमदाय ॥ ६ ॥ गावऽउपावताषतं मही-
यज्ञस्य रप्सुदा । उमाकर्णा हिरण्यया ॥ ७ ॥ काव्ययोराजानेपुक्त्वादक्षस्यदुरोणे । रिशादसासधस्थ आ ॥ ८ ॥

❀ स्वस्तिवाचनप्रयोगः ❀

मुहीद्यौःपृथिवीचनऽइमंयुज्ञमिमिक्षताम् । पिपृताक्षोभरीम-

मिहं ॥ इति भूमिं स्पृशेत् । आषधयुहं समं वदन्तु सोमैः सह-
 राज्ञां । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तर्थाजन्पारयामसि ॥ इति
 तत्र प्रस्थपरिमितं सप्तधान्यं विकिरेत् । आजिघ्रकलशं म-
 ह्यात्वा विशुन्ति त्रन्दवः । पुनरुर्जानि वर्त्तस्व सानः सहस्रन्धु-
 क्ष्वोरुधारापयं स्वती पुनर्म्मा विशताद्रयिः ॥ इति तत्र सुस-
 जितं कलशं संस्थापयेत् । वरुणस्योत्तम्भं नमसि वरुणस्य स्क-
 म्भसर्जनीस्थो वरुणस्य ऽऋतुसदन्यसि वरुणस्य ऽऋतुसदनम-

सिद्धरुणस्यऽऋतुसदनुमासीद ॥ इति तस्मिन् जलं पूरयेत् ।
 त्वाङ्गन्धर्वाऽअखनैस्त्वामिन्द्रस्त्वाम्बृहस्पतिः । त्वामोष-
 धेसोमोराजाविद्वाज्यक्षमादमुच्यत ॥ इति मंत्रेण कलशे गन्धं
 प्राक्षिपेत् । याओषधीःपूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगंपुरा । मनैनुबभ्रूणां
 मुहर्ठंशतन्धामानिसुप्तचं ॥ इति सर्वोषधीः निक्षिपेत् ।
 काण्डत्काण्डात्प्ररोहन्तीपरुषःपरुषस्परि । एवानोदूर्वेप्रतनु
 सहस्रेणशुतेनच ॥ इति तत्र दूर्वाः प्राक्षिपेत् । अश्वत्थेवोनि-

षट्पदं नम्पुर्णे वो वसुतिष्कृता । गोभाजुऽइत्किलासथयत्सनवथ-
 पूरुषम् । इति पञ्च पल्लवान् प्रक्षिपेत् । स्योनापृथिविनोभ-
 वानृक्षुरानिवेशनी । यच्छानुहंशर्म्मसुप्रथाहं ॥ इति मन्त्रेण
 सप्तमृदः प्रक्षिपेत् । याः फुलिनीर्याऽअफुलाअपुष्पाऽयाश्च
 पुष्पिणीहं । बृहस्पतिप्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वहं हंसहं ॥ इति
 पूगीफलं प्रक्षिपेत् । परिवाजपतिहंकुविरग्निहंव्यान्य
 कर्मात् । दधुद्रत्नानि दाशुष ॥ इति पञ्च रत्नानि प्रक्षिपेत् । हिर-

प्युगर्भः समवर्त्तताग्रैर्भुतस्यजातः पतिरेकऽआसीत् । सदा-
 धारपृथिवीन्ध्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ इति हिर-
 ण्यं प्रक्षिपेत् । सुजातो ज्योतिषा सह शर्म ब्रूथुमासंदुत्स्वः ।
 वासोऽअग्ने विश्वरूपं ह्यसंख्यं यस्वविभावसो ॥ इति वस्त्रयुग्मेन
 कलशं संवेष्टयेत् ॥ पूर्णादर्विपरापतु सुपूर्णा पुनरापत । ब्रूस्नेव
 विक्रीणावहाऽइषमूर्जैः शतक्रतो ॥ ति ताम्रादिपात्रे पूरित-
 धान्यपूर्णपात्रं कलशोपि निदध्यात् । ततः—याः फुलिनी-

र्याऽअफुलाऽअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्तानो-
 मुञ्चन्त्वर्ठं हंसः ॥ इति कलशोपारं स्वाभिमुखं रक्तवस्त्रा-
 दिवोष्टितं नारिकेलफलं संस्थाप्य-तत्त्वायामिब्रह्मणाब्रन्दमा-
 नुस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः । अहेडमानोवरुणेहबोध्यु-
 रुशः सुमानुऽआयुः प्रमोषीः ॥ इति तस्मिन्कलशे वरुणं
 साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकमावाहयामि स्थापयामि ।
 ॐ अप्तये वरुणाय नमः--इत्यावाह्यं तत्रैव देवता आवा-

हयेत्--ॐ कलाः हि देवानां दानवानां कलाः कलाः । सङ्गृह्य
निर्मितो यस्मात्कलशस्तेन कथ्यते । कलशस्य मुखे विष्णुः
कण्ठे रुद्रः समाश्रितः । मूले त्वस्य स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृ-
गणाः स्मृताः ॥ कुक्षौ तु सागराः सप्त सप्तद्वीपा वसुन्धरा ।
अर्जुनी गोमती चैव चन्द्रभागा सरस्वती ॥ कावेरी कृष्ण-
वेणा च गङ्गा चैव महानदी । तापी गोदावरी चैव माहेन्द्री
नर्मदा तथा ॥ नदाश्च विविधा जाता नद्यः सर्वास्तथा

१६

४६

पराः । पृथिव्यां यानि तीर्थानि कलशस्थानि तानि
वै ॥ सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदा नदाः । आया-
न्तु मम शान्त्यर्थं दुरितक्षयकारिकाः ॥ ऋग्वेदोऽथ यजु-
र्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः । अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलशान्तु
समाश्रिताः ॥ अत्र गायत्री सावित्री शान्तिः पुष्टिकरी
तथा । आयान्तु मम शान्त्यर्थं दुरितक्षयकारिकाः ॥ ततः
मनोजुतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमन्तनो त्वरिष्टं -

प्र.प.

४६

ज्ञहःसमिमन्दधातु । विश्वेदेवासऽइहमादयन्तामोऽप्रतिष्ठ ॥
इति प्रतिष्ठाप्य षोडशाभिरुपचारैः सम्पूज्य अनया पूजया
वरुणाद्यावाहितदेवताः प्रीयन्तां न मम इति ।

✽ अथ कलश प्रार्थना ✽

ॐ देवदानवसंवादे मथ्यमाने महोदधौ । उत्पन्नोऽसि तदा
कुम्भ विधृतो विष्णुना स्वयम् । त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे
त्वयि स्थिता ॥ त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रति-

ष्ठिताः । शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः । आदि-
त्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः । त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि
यतः कामफलप्रदः । त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलो-
द्भव । सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदा । नमो नमस्ते
स्फटि प्रभाय सुश्वेतहाराय सुमङ्गलाय । सुपाशहस्ताय
झषासनाय जलाधिनाथाय नमो नमस्ते ॥ पाशपाणे नम-
स्तुभ्यं पद्मिनीजीवनायक । पुण्याहवाचनं यावत्तावत्त्वं

सन्निधो भव-इति । अवनिकृतजानुमण्डलः कमलमुकुलसदृ-
 शमञ्जलिं शिरस्याधाय, दक्षिणेन पाणिना सुवर्णपूर्णकलशं
 धारयित्वा, स्वमूर्ध्ना संयोज्य, आशिषः प्रार्थयेत्-ॐ दीर्घा
 [नागा] नद्यो गिर्यस्त्रीणि विष्णुपदानि च । तेनायुःप्रमा-
 णेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु । अस्तु दीर्घमायुः-इति विप्राः
 प्रति ब्रूयुः । ततः-त्रीणिपुदावचिक्रमेविविष्णुर्गोपाऽअदोभ्यहं ।
 अतोधर्माणिधारयन् ॥ तेनायुः प्रमाणेन पुण्यं पुण्याहं दीर्घ-

मायुरस्तु' इति यजमानो ब्रूयात् । अस्तु दीर्घमायुः-इति
विप्राःप्रतिब्रूयुः । इतिवारत्रयं पठेत् ॥ ॐ अपांमध्ये स्थिता
देवाः सर्वमप्सु प्रतिष्ठितम् । ब्राह्मणानां करे न्यस्ताः
शिवा आपो भवन्तु ते ॥ ॐ शिवा आपः सन्तु, इति विप्र-
हस्तेषु जलं दद्यात् । सन्तु शिवा आपः, इति ब्राह्मणाः
प्रतिवचनं दद्युः । ॐ लक्ष्मीर्वसति पुष्पेषु लक्ष्मीर्वसति पुष्करे ।
सा मे वसतु वै नित्यं सौमनस्यं तथाऽस्तु नः ॥ ॐ सौम-

नस्यमस्तु' इति पुष्पं दद्यात् । अस्तु सौमनस्यम्' इति
 विप्रा । ॐ अक्षतं चास्तु मे पुण्यं दीर्घमायुर्यशोबलम् ।
 यद्यच्छ्रेयस्करं लोके तत्तदस्तु सदा मम ॥ ॐ अक्षतञ्चारि-
 ष्टञ्चास्तु' इत्यक्षतान् दद्यात् । अस्त्वक्षतमरिष्टञ्च' इति
 द्विजाः । ॐ गन्धाः पान्तु' इति गन्धं दद्यात् । ॐ सौमाङ्ग-
 ल्यञ्चास्तु' विप्राः प्रतिब्रूयुः-ॐ पुनरक्षताः पान्तु' इत्यक्ष-
 तान् दद्यात् । विप्रोक्तिः-आयुष्यमस्तु । ॐ पुष्पाणि पान्तु

इति पुष्पाणि दद्यात् । सौश्रियमस्तु' विप्राः । ॐ सफल
ताम्बूलानि पान्तु' इति ताम्बूलानि दद्यात् । ॐ ऐश्वर्यमस्तु'
द्विजाः । ॐ दक्षिणाः पान्तु-इति दक्षिणां दद्यात् । बहु-
देयञ्चास्तु' विप्राः । ॐ पुनरन्नापः पान्तु-इति जलं दद्यात् ।
द्विजोक्तिः-स्वर्चितमस्तु । ॐ दीर्घमायुः शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिः
श्रीर्यशो विद्या विनयो वित्तं बहुपुत्रं बहुधनं चायुष्यं चास्तु'
इति विप्रान् प्रार्थयेत् । 'अस्तु' इति द्विजाः प्रतिब्रूयुः । ततः

ॐ यङ्कृत्वा सर्ववेदयज्ञक्रियाकरणकर्मारम्भाः शुभाः शोभनाः
 प्रवर्तन्ते तमहमोङ्कारमादिङ्कृत्वा ऋग्यजुः सामाथर्वाशीर्व-
 चनं बहुऋषिमतं समनुज्ञातं भवद्भिरनुज्ञातः पुण्यं पुण्याहं
 वाचयिष्ये' इति वदेत् । ॐ वाच्यताम्' इति विप्राः प्रति-
 ब्रूयुः । द्रुविणोदाः पिपीषति जुहोतु प्रचतिष्ठत । नेष्ट्रादुभिरि-
 ष्यत ॥१॥ सुवितात्वांसुवानां सुवतामुग्निर्गृहपतीनां सोमो
 वनस्पतीनाम् । बृहस्पतिर्वाचऽइन्द्रो ज्यैष्ठ्याय रुद्रः पशुभ्यो

मित्रः सुत्यो ब्रह्मणो धर्म्मपतीनाम् ॥२॥ नतद्रक्षां ऽसिनपिशा-
 चास्तंरन्ति देवानामो जः प्रथमज ऽह्येतत् । यो विभर्ति दाक्षा-
 यण्ठं० हिरण्युठं० स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः समनुष्येषु कृणुते
 दीर्घमायुः ॥३॥ उचाते जातमन्धसो द्विविसङ्गम्याददे । उग्रठं०
 शर्म्ममहिश्रवः ॥ ४ ॥ उपास्मै गायतानरुः पवमानायेन्दवे ।
 अभिदेवाँ ॥२॥ ऽइयक्षते ॥५॥ इति मन्त्रान् पठेयुः । ततः
 व्रतजपानियमतपः स्वाध्यायक्रतुशमदमदयादानविशिष्टानां

सर्पेषां ब्राह्मणानां मनः समाधीयताम् इति विप्रान् प्रार्थयेत् ।
 ॐ समाहितमनसः स्मः' इति द्विजाः । ॐ प्रसीदन्तु भवन्तः'
 इति वदेत् । प्रसन्नाः स्मः' इति विप्राः प्रतिब्रूयुः । ॐ शान्ति-
 स्तु । ॐ पुष्टिरस्तु । ॐ तुष्टिरस्तु । ॐ वृद्धिरस्तु । ॐ अवि-
 द्धनमस्तु । ॐ आयुष्यमस्तु । ॐ आरोग्यमस्तु । ॐ शिव-
 मस्तु । ॐ शिवङ्कर्मस्तु । ॐ कर्मसमृद्धिरस्तु । ॐ धर्म-
 समृद्धिरस्तु । ॐ वेदसमृद्धिरस्तु । ॐ शास्त्रसमृद्धिरस्तु । ॐ

प्रह
५६

धनधान्यसमृद्धिरस्तु । ॐ पुत्रपौत्रसमृद्धिरस्तु । ॐ इष्टसम्प-
दस्तु । ततः पात्राद्वहिरुत्तरतः पात्रान्तरे भूमौ वा अक्ष-
तान् क्षिपेद्वाक्यद्वयेन--ॐ अरिष्टनिरसनमस्तु । ॐ यत्पापं
रोगोऽशुभमकल्याणं तद प्रतिहतमस्तु । अन्तः--ॐ यच्छ्रे-
यस्तदस्तु । ॐ उत्तरे कर्माणि निर्विघ्नमस्तु । ॐ उत्तरोत्तर-
महरहरभिवृद्धिरस्तु । ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः
सम्पद्यन्ताम् । ॐ तिथिकरणमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नसम्पदस्तु ।

(५)

५६

ॐ तिथिकरणमुहूर्त्तनक्षत्रग्रहलक्षाधिदेवताः प्रीयन्ताम् । ॐ
 तिथिकरणे समुहूर्त्ते सनक्षत्रे सग्रहे सलक्ष्ने साधिदेवते प्रीयेताम् ।
 ॐ दुर्गापाञ्चाल्यौ प्रीयेताम् । ॐ अग्निपुरोगा विश्वेदेवाः प्रीय-
 न्ताम् । ॐ इन्द्रपुरोगाः मरुद्गणाः प्रीयन्ताम् । ॐ ब्रह्मपुरोगाः
 सर्वे वेदाः प्रीयन्ताम् । ॐ विष्णुपुरोगाः सर्वे देवाः प्रीय-
 न्ताम् । ॐ माहेश्वरीपुरोगा उमामातरः प्रीयन्ताम् । ॐ व-
 सिष्ठपुरोगा ऋषिगणाः प्रीयन्ताम् । ॐ अरुधन्तीपुरोगा एक-

ॐ सर्वाः इष्टदेवताः प्रीयन्ताम् । बहिः-ॐ हताश्च ब्रह्मद्विषः ।
 ॐ हताश्च परिपन्थिनः । ॐ हताश्च विघ्नकर्त्तारः । ॐ शत्रवः
 पराभवं यान्तु । ॐ शाम्यन्तु घोराणि । ॐ शाम्यन्तु पापानि ।
 ॐ शाम्यन्त्वीतयः । ॐ शाम्यन्तूपद्रवाः । अन्तः-ॐ शुभानि
 वर्द्धन्ताम् । ॐ शिवा आपः सन्तु । ॐ शिवा ऋतवः सन्तु ।
 ॐ शिवा अग्नयः सन्तु । ॐ शिवा आहुतयः सन्तु । ॐ शिवा
 वनस्पतयः सन्तु । ॐ शिवा ओषधयः सन्तु । ॐ शिवा

अतिथयः सन्तु । ॐ अहोरात्रे शिवे स्याताम् । ॐ निकामेनि-
कामेन हंपुर्जन्योऽवर्षतु फलपत्योऽनुऽओषधयः पच्यन्तां योग
क्षेमो नः कल्पताम् । ॐ शुक्राङ्गारकबुधबृहस्पतिशनैश्चरराहु-
केतुसोमसहिता आदित्यपुष्यरोगाः सर्वे ग्रहाः प्रीयन्ताम् । ॐ भ-
गवान्नारायणः प्रीयताम् । ॐ भगवान्पुर्जन्यः प्रीयताम् । ॐ
भगवान्स्वामी महासेनः प्रीयताम् । ॐ पुरोनुवाक्यया यत्पु-
ण्यं तदस्तु । ॐ याज्यया यत्पुण्यं तदस्तु ॐ वषट्कारेण

यत्पुण्यं तदस्तु । ॐ प्रातः सूर्योदये यत्पुण्यं तदस्तु । ततः
 ॐ एतत्कल्याणयुक्तं पुण्यं पुण्याहं वाचायिष्ये, इति प्रार्थयेत् ।
 ॐ वाच्यताम् इति विप्राः ब्रूयुः । ॐ ब्राह्मं पुण्यमहर्ष्यं च सृष्ट्यु-
 त्पादनकारकम् । वेदवृक्षोद्भवं नित्यं तत्पुण्याहं ब्रुवन्तु नः ॥
 भो ! ब्राह्मणाः मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्यमाण-
 ग्रहशान्तिकर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु इति त्रिब्रूयात् ।
 ॐ पुण्याहम् इति तथैव त्रिविप्राः ब्रूयुः । ॐ पुनन्तु मा देव-

मह

६२

जुनाः पुनन्तु मनसा धियः । पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेदः
पुनीहि मां ॥ इति पठेयुः । ॐ पृथिव्यामुद्धृतायान्तु यत्क-
ल्याणं पुरा कृतम् । ऋषिभिः सिद्धगन्धर्वैस्तत्कल्याणं ब्रुव-
न्तु नः ॥ भो ! ब्राह्मणाः मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे
करिष्यमाणग्रहशान्तिकर्मणः कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु इति
त्रिर्ब्रूयात् । ॐ कल्याणम् इति तथैव त्रिविधाः ब्रूयुः ।
ॐ यथेमांश्चाचङ्कल्याणीमावदानि जनैर्भ्यः । ब्रह्मराजं न्या-

६२

भ्याऽंशद्रायाचार्यायचस्वायुचारणायच । प्रियोदेवाना-
 न्दक्षिणायैदातुरिहभूयासमयस्मेकामुःसमृद्धतामुपमादोने-
 मतु ॥ इति पठेयुः । ॐ सागरस्य तु या ऋद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिः
 कृता । सम्पूर्णा सुप्रभावा च तां च ऋद्धिं ब्रुवन्तु नः ॥ भो !
 ब्राह्मणाः मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्यमाण-
 गृहशान्तिकर्मणः ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु इति त्रिब्रूयात् । ॐ
 कर्मऋध्यताम् इति त्रिविधाः ब्रूयुः । ॐ सुत्रस्य ऋद्धिरस्यगन्म

ज्योतिरमृताऽअभूम । दिवं पृथिव्याऽअध्यारुहामाविदामदे-
वान्त्स्वज्योतिः ॥ इति पठेयुः । ॐ स्वस्तिस्तु याऽविनाशा-
ख्या पुण्यकल्याणवृद्धिदा । विनायकप्रिया नित्यं तां च स्व-
स्तिं ब्रुवन्तु नः ॥ भो ! ब्राह्मणाः मम सकुटुम्बस्य सपरि-
वारस्य करिष्यमाणग्रहशान्तिकर्मणे स्वस्ति भवन्तो ब्रुव-
न्तु-इति त्रिब्रूयात् । 'ॐ आयुष्मते स्वस्ति-इति त्रिर्विप्रास्तथैव
ब्रूयुः । ॐ स्वस्तिन्ऽइन्द्रो बृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्तिनस्ताक्षर्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दधातु ॥ इति
 पठेयुः । ॐ समुद्रमथनाज्जाताजगदानन्दकारिका । हरि-
 प्रिया च माङ्गल्या तां श्रियं च ब्रुवन्तु नः ॥ भो ! ब्राह्मणाः
 मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य गृहे करिष्यमाणगृहशान्ति-
 कर्मणः श्रीरस्त्विति भवन्तो ब्रुवन्तु इति त्रिब्रूयात् । ॐ अ-
 स्तु श्रीः-इति त्रिविप्रास्तथैव ब्रूयुः । ॐ श्रीश्चतेलुक्ष्मी-
 श्चपत्न्यावहोरात्रेपाश्वेनक्षत्राणिरूपमुश्विनौव्यात्तम् । इष्ण-

त्रिषाणामुम्मंऽइषाणसर्वलोकम्मंऽइषाण ॥ इति पठेयुः । ॐ
 मृकण्डसूनोरायुर्यद् ध्रुवलोमशयोस्तथा । आयुषा तेन
 संयुक्ता जीवेम शरदः शतम् ॥ ॐ शतञ्जीवन्तु भवन्तः
 इति ब्राह्मणाः ब्रूयुः । ॐ शतमिन्नुशरदोऽअन्तिदेवायत्रान-
 श्चक्राजुरसन्तनूनाम् । पुत्रासोयत्रपितरो भवन्तिमानो मु-
 ध्यारीरिषुतायुर्गन्तोऽं ॥ इति पठेयुः । ॐ शिवगौरीविवाहे या
 या श्रीरामे नृपात्मजे । धनदस्य गृहे या श्रीरस्माकं सास्तु

सद्गानि । ॐ अस्तु श्रीः-इति विप्राः । ॐ मनसुहं काममाकूतिं द्वा-
चः सुत्यमं शीय । पशुना ॐ रूपमन्नस्य रसो यशः श्रीः श्रयता स्म-
यि स्वाहा ॥ इति पठेयुः । ॐ प्रजापतिर्लोकपालो धाता ब्रह्मा
च देवराट् । भगवाञ्छाश्वतो नित्यं स नो रक्षतु सर्वतः ॥
ॐ भगवान्प्रजापतिः प्रीयताम् इति ब्राह्मणाः । अत्र कलशे
एकमाचमनीयं जलं क्षिपेत् । ॐ प्रजापते न त्वदेतान्युन्यो
विश्वारूपाणि परिताबं भूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नोऽस्तु य-

समुष्यपितासावस्यपिताब्रूय० स्यामुपतयोरयीणा० स्वाहा ॥
 इति पठेयुः । ॐ आयुष्मते स्वस्तिमते यजमानाय दाशषे ।
 श्रिये दत्ताशिषः सन्तु ऋत्विग्भिर्वेदपारगैः ॥ ॐ आयुष्मते स्व-
 स्ति-इति विप्राः ब्रूयुः । ॐ प्रतिपन्थांमपद्महिस्वस्तिगामनेह
 संम् । येन विश्वाः परिद्विषो ब्रूणक्ति विन्दते ब्रसुं ॥ ॐ स्वस्तिवाच-
 नसमृद्धिरस्तु-इति च ब्रूयुः । कर्ता-अस्मिन्पुण्याहवाचने
 न्यूनातिरिक्तो यो विधिरुपविष्टब्राह्मणानां वचनात् श्रीमहा-

गणपतिप्रसादाच्च परिपूर्णोऽस्तु । ॐ अस्तु परिपूर्णः' इति
 द्विजाः । दक्षिणादानम्--कृतस्य दानस्वण्डोक्तपुण्याहवाच-
 नकर्मणः साङ्गतासिध्यर्थं तत्सम्पूर्णफलप्राप्त्यर्थं च स्वस्ति-
 वाचकेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो मनसोदिष्टां दक्षिणां विभज्य दातु-
 महमुत्सृज्ये' इति दद्यात् । 'अस्तु' इति द्विजाः ब्रूयुः ।
 ततोऽविधुरा ब्राह्मणाः पल्लवदर्भपाणयः कलशोदकमेक-
 स्मिन्पात्रे पात्रान्तरे प्रक्षिप्तं च जलं गृहीत्वा दूर्वापल्लव-

सहितेन तेनोदकेन उदङ्मुखास्तिष्ठन्त उपविष्टा वा वाम-

भागस्थितं पत्नीसपरिवारं यजमानमभिषिञ्चेयुर्वक्ष्यमाण-
मन्त्रैः—ॐ देवस्य त्वासवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णोह-
स्ताभ्याम् । सरस्वत्यैवाचोयन्तु र्यन्त्रिये दधामि बृहस्पते-
ष्ट्वा साम्नाज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ ॥ १ ॥ देवस्य त्वासवितुः प्रस-
वेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताभ्याम् । सरस्वत्यैवाचोय-
न्तु र्यन्त्रेणाग्नेः साम्नाज्येनाभिषिञ्चामि ॥ २ ॥ देवस्य त्वास-

वितुः प्रसवे श्विनो ब्राह्मभ्याम्पुष्णो हस्ताभ्याम् । अश्विनो-
 भैषज्येन तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि सरस्वत्यै भैषज्येन-
 वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेण बलाय श्रियै यश-
 सेऽभिषिञ्चामि ॥३॥ आपो हि ष्ठा मयो भुवस्तानऽकुज्जर्जेदधातन ।
 महेरणाय चक्षसे ॥४॥ यो वः शिवतमोरसुस्तस्य भाजयते हनः ।
 उशतीरिव मातरः ॥५॥ तस्माऽअरंजमामवो यस्य क्षयाय जि-
 ह्वंथ । आपो जुनयंथा च नहं ॥६॥ पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः

पुनन्तुमापितामहाः पुनन्तुप्रपितामहाः पुवित्रेणशुतायुषा ।
 पुनन्तुमापितामहाः पुनन्तुप्रपितामहाः । पुवित्रेणशुतायुषा
 विश्वमायुर्व्यश्नवै ॥ ७ ॥ अग्नेऽआयूंषिपवसुऽआसुवो-
 र्जमिषञ्चनः । आरेबाधस्वदुच्छुनाम् ॥ ८ ॥ पुनन्तुमादेवज-
 नाः पुनन्तुमनसाधियः । पुनन्तुविश्वाभूतानिजातवेदः पु-
 नीहिमां ॥ ९ ॥ पुवित्रेणपुनीहिमाशुकेणदेवदीद्यत् । अग्ने
 क्रत्वाक्रतुं १ रनु ॥ १० ॥ यत्तेपुवित्रंमूर्चिष्यग्नेविततमन्तरा ।

ब्रह्मतेन पुनातु मा ॥ ११ ॥ पवंमानुः सोऽअद्य नः पवित्रेण विच-
 र्षणिः । यः पोता स पुनातु मा ॥ १२ ॥ उभाब्भ्यान्देव सवितः
 पवित्रेण सुवेन च । माम्पुनीहि विश्वतः ॥ १३ ॥ वैश्वदेवा पुनती
 देव्या गाद्यस्यामि मा बृह्यस्तृवो व्रीति पृष्ठाः । तयामदतः सधु-
 मादेषु वयं स्याम पतयोरयीणाम् ॥ १४ ॥ कोसिकतमोसि
 कस्मै त्वा कायं त्वा । सुश्लोकुसुमं जलसत्यं राजन् ॥ १५ ॥
 शिरो मे श्रीर्यशो मुखं नित्व षिः केशाश्च इमं श्रूणि । राजा

मेप्राणोऽमृतं हः सम्प्रादचक्षुर्विराट्श्रोत्रम् ॥ १६ ॥ जिह्वा-
 मेभुद्रं वाङ्महो मनो मुन्युः स्वराद्भामः । मोदाः प्रमोदाऽ-
 अङ्गुलीरङ्गानि मित्रमे सहः ॥ १७ ॥ बाहू मे बलं मिन्द्रियं ह-
 हस्तौ मे कर्मवीर्यम् । आत्माक्षत्रमुरोममं ॥ १८ ॥ पृष्ठोर्म-
 राष्ट्रमुदरमहः सौग्रीवाश्च श्रोणी । कुरुऽअरत्क्नीजानुनीविशो
 मेङ्गानि सर्वतः ॥ १९ ॥ नाभिर्मूर्धे चित्तं विज्ञानं म्पायुर्मूर्धे पांचिति-
 र्भुसत् । आनुन्दनन्दावाण्डौ मे भगः सौभाग्यम्पसः । जङ्घा-

बभ्याम्पुद्बभ्यान्धर्मोस्मिद्विशिराजाप्रतिष्ठितः ॥२०॥ प्रति
 क्षुत्रेप्रतितिष्ठामिराष्ट्रेप्रत्यश्वेषुप्रतितिष्ठामिगोषु । प्रत्यङ्गे-
 षुप्रतितिष्ठाम्यात्कमरुप्रतिप्राणेषुप्रतितिष्ठामिपुष्टेप्रतिद्या-
 वापृथिव्योःप्रतितिष्ठामियज्ञे ॥२१॥ त्रयादेवाऽएकादशत्रय-
 स्त्रिदशःसुराधंसः । बृहस्पतिपुरोहितादेवस्यसवितुःसुवे ।
 देवादेवैरवन्तुमा ॥ २२ ॥ प्रथमाद्वितीयौद्वितीयास्तृतीयैस्तृ-
 तीयाःसत्येनंसत्यंयज्ञेनयज्ञोयजुभिर्यजुंषिसामभिःसा-

मान्यगृभिर्ऋचः पुरोनुवाक्याभिः पुरोनुवाक्यायाज्याभि-
 ष्याज्यावषट्कारैर्वषट्काराऽआहुतिभिराहुतयोमेकामान्तस-
 मर्द्धयन्तुभूः स्वाहा ॥ २३ ॥ ॐ अमृताभिषेकोऽस्तु' इति
 वदेयुः । 'तथास्तु' इति विप्राः । ततः—कृतस्याभिषेककर्मणः
 समृद्धयर्थं दक्षिणां दातुमहमुत्सृज्ये' इति दद्यात् । पत्नीं च
 सकृदाचम्य दक्षिणत उपविशेदिति ।

* अविघ्नपूजनम् *

कर्ता अस्मिन् कर्मणि षड्विनायकादीनां स्थापनं पूजनं च करिष्ये' इति सङ्कल्प्य हस्ते अरुणाक्षतान् गृहीत्वा आवाहयेत्-ॐमोदाय० मोदमावा० । ॐप्रमोदाय० प्रमोदमा० । ॐसुमुखाय० सुमुखमा० । ॐदुर्मुखाय० दुर्मुखमा० । ॐअविघ्नाय० अविघ्नमा० । ॐविघ्नहर्त्रे० विघ्नहर्तारमा० । इति संस्थाप्य पूजयेदिति ।

* मण्डपदेवताप्रतिष्ठा *

‘करिष्यमाणाङ्गत्वेन मण्डपदेवताप्रतिष्ठां करिष्ये’ इति
 सङ्कल्प्य ॐ देवस्य त्वासवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यापुष्णो-
 हस्ताभ्याम् इत्याग्निं गृहीत्वा ॐ इदमुहः ० रक्षसाङ्गीवाऽ-
 अपि कृन्तामि ॥ इत्यवटं गतं परिकल्प्य ॐ मावोरिषस्त्वनि-
 तायस्मै चाहङ्गनामिवहं । द्विपाच्चतुष्पादस्माकुः सर्वमस्त्व-
 नातुरम् ॥ इति खनित्वा ॐ सिञ्चन्ति परिषिञ्चन्त्युत्सिञ्चन्ति

पुनन्ति च । सुरायेषु भ्रैमदे किन्त्वो ब्रदति किन्त्वः ॥ इति तस्मि-
 न्नवटे अप आसिञ्च्य ॐ यवोसि यवयास्मद्वेषो यवयारांतीः ।
 इति यवान् प्रक्षिप्य ॐ काण्डात्काण्डादिति दूर्वाङ्कुरान् प्रक्षि-
 प्य ॐ दधिक्राव्णोऽअकारिषमिति दधि प्रक्षिप्य ॐ
 याः फलिनीर्या इति फलं दद्यात् । ॐ हिरण्यगर्भः सम् इति
 हिरण्यं गर्ते प्रक्षिप्य ॐ उच्छ्रयस्व ब्रह्मस्पतः ॐ धूर्वा मां पाह्यः
 हंसः ॐ आस्य युज्ञस्यो दृचः ॥ इति रक्तसूत्रपरिवेष्टितमदनफलम-

न्वितस्तम्भोत्थापनं कृत्वा ॐ ऊर्ध्वऽरुषुणऽरुतयेतिष्ठादेवोन
 सविता। ऊर्ध्वोवाजस्यसनितायदक्षिभिर्वाघद्विर्विहयांमहे॥
 इति मन्त्रेणावटे रोपयेत् । ॐ स्थिरो भव वीर्यं शुभं वृद्धा-
 ज्यर्षन् । पृथुर्भव सुखदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहणः ॥ इत्यवटे मृत्ति-
 कया समन्ततो स्थिरी कुर्यात् । ततः—सर्वेषु स्तम्भेषु रोपण-
 क्रमेणैकैकं देवमावाहयेत् । तद्यथा—ॐ नन्दिन्यै नमः नन्दि-
 नीमा० । ॐ नलिन्यै० नलिनीमा० । ॐ मैत्रायै० मैत्रा०

ॐ उमायै० उमा० । ॐ पशुवर्द्धिन्यै० पशुवर्द्धिनी० । इत्या-
वाह्य-ॐ मनोजूतिरिति मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य लब्धोपचारैः
पूजयेदिति ।

* अथ षोडशमातृकापूजनम् *

ॐ गुणानान्त्वागुणपतिः हवामहे प्रियाणान्त्वाप्रियपतिः
हवामहे निधीनान्त्वा निधिपतिः हवामहे ब्रह्मसोमम् । आहमं-
जानिगर्भधमात्ममंजासिगर्भधम् ॥ गणपतये० गणपति-

मा० ॥ १ ॥ ॐ आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातरंम्पुशः । पित-
रञ्चप्रयन्त्स्वः ॥ गौर्यै० गौरीमा० ॥ २ ॥ ॐ हिरण्यरूपाऽउ-
षसो विरोकऽउभाविन्द्राऽउदिथः सूर्यश्च । आरोहतं वरुणमि-
त्रगर्तन्ततश्चक्षाथामदितिन्दितीञ्चमित्रोसि वरुणोसि ॥ पद्मायै०
पद्मा मा० ॥ ३ ॥ ॐ निवेशनं सङ्गमनो ब्रह्मसूनां विश्वारूपाभि-
चष्टेशचीभिः । देवऽइव सविता सत्यधुर्मन्द्नो नतं स्थौसमुरे
पथीनाम् ॥ शच्यै० शचीमा० ॥ ४ ॥ ॐ मेधाम्मे वरुणो ददातु

मेधामग्निः प्रजापतिः । मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मेधान्धाता ददातु
 मे स्वाहा ॥ मेधायै० मेधामा० ॥ ५ ॥ ॐ सुवितात्त्वा सुवानां ॐ
 सुवतामग्निर्गृहपतीनां ॐ सोमो बभ्रुः स्पतीनाम् । बृहस्पतिर्वा-
 चऽइन्द्रो ज्यैष्ठ्याय रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो वरुणो धर्मपतो-
 नाम् ॥ सावित्र्यै० सावित्रीमा० ॥ ६ ॥ ॐ विज्युन्धनुः कपर्दि-
 नो विशं ल्यो बाणं वाँ ॥ २ ॥ उत । अने शन्नस्य याऽइषं वऽआभुरस्य
 निषङ्गधिः ॥ विजयायै० विजया० ॥ ७ ॥ ॐ बृहतीनाम् पिता

मह
८४
बहुरस्यपुत्रश्चिश्चाकृणोतिसमनावगत्य । इषुधिःसङ्घाःपृतना-
श्चसर्वाःपृष्टेनिनद्धोजयतिप्रसूतः ॥ जयायै० जयामा०॥८॥
ॐइन्द्रऽआसान्नेताबृहस्पतिर्दक्षिणासुज्ञःपुरएतुसोमः । देव-
सेनानामभिभञ्जतीनाञ्जयन्तीनाम्भुरुतोयन्त्वग्रम् ॥ देवसे-
नायै० देवसेनामा० ॥९॥ ॐपितृभ्यःस्वधायिभ्यःस्वधा-
नमःपितामहेभ्यःस्वधायिभ्यःस्वधानमः प्रपितामहे-
भ्यःस्वधायिभ्यःस्वधानमः । अक्षान्पितृगोममिदन्तपित-

रोतीतृपन्तापितरुःपितरुःशुन्धध्वम् ॥ स्वधायै० स्वधामा० ॥ १० ॥
 ॐ स्वाहा प्राणेभ्युःसाधिपतिकेभ्यः । पृथिव्यैस्वाहाअग्नयेस्वा-
 हान्तर्गिष्यायस्वाहावायवेस्वाहा । दिवेस्वाहासूर्यायस्वाहा ॥
 स्वाहायै० स्वधामा० ॥ ११ ॥ ॐ आपोऽअस्मान्मातरः-
 शन्धयन्तुघृतेननोघृतपुःपुनन्तु । विश्वर्तुः० हिरिप्प्रमृवहन्ति
 देवीरुदिदाभ्युःशुचिरापुतऽएमि । दीक्षातपसोस्तनूरसिता-
 न्त्वाशिवा० शुग्माम्पदिधेभुद्रं वर्णपुष्यन् ॥ मातृभ्यो० मा-
 तरा० ॥ १२ ॥ ॐ रुयिश्चमेगायश्चमेपुष्टञ्चमेपुष्टिश्चमेविभुचमे

प्रभुचमेपूर्णञ्चमेपूर्णतरञ्चमेकयवञ्चमोक्षितञ्चमेनञ्चमेक्षुचमेस-
 जेनकल्पन्ताम् ॥ लोकमातृभ्यो० लोकमातृरा० ॥ १३ ॥ ॐ यत्प्र-
 ज्ञानमुतचेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु । यस्मान्नऽक-
 ते किञ्च न कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥ धृत्यै०
 धृतिमा० ॥ १४ ॥ ॐ त्र्यम्बकं यजामहे सुगुण्धिष्णुर्वर्द्धनम् ।
 उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ पुष्ट्यै० पुष्टि-
 मा० ॥ १५ ॥ ॐ अङ्गाङ्ग्यात्मन्निभुषजातदुश्चिनात्मानमङ्गैः
 समंधात्सरस्वती । इन्द्रस्य रूपं ० शतमानुमायुश्चन्द्रेण ज्यो-

तिरुमृतुन्दधानाः॥ तुष्ट्यै० तुष्टिमा० ॥१६॥ ॐ प्राणायुस्वाहा
 पानायुस्वाहा व्यानायुस्वाहा चक्षुषेस्वाहा श्रोत्रायुस्वाहा वाचे
 स्वाहा मनसे स्वाहा ॥ आत्मनः कुलदेवतायै न० आत्मनः कुल-
 देवतामा० ॥१७॥ ततः--ॐ मनोजूतिरिति प्रतिष्ठाप्य षोडश-
 भिरुपचारैरर्चनं समाप्य ॐ आयुरारोग्यमैश्वर्यं ददध्वं मातरो
 मम । निर्विघ्नं सर्वकार्येषु कुरुध्वं सगणाधिपाः ॥ इति वदेत् ।

* अथ वसोद्धारापूजनम् *

कर्ता-सप्तविन्दून् क्रमेण प्रादेशमात्रस्थले निर्माय अध-

स्तनेषु सप्तसु बिन्दुषु घृतादिना सप्तधारा उदकसंस्थाः प्रादे-
 शमात्रीः कुर्यात् । ॐ वसोऽपवित्रं मसिशतधारं वसोऽपवित्रं-
 मसिसहस्रधारम् । देवस्त्वांसविता पुनातु वसोऽपवित्रेण शत-
 धारेण सुप्त्वा कामं धुक्षः ॥ इति मन्त्रेण गुडादिना मिथः श्लिष्टाः
 कुर्यात् । ततस्तेषु सप्तसु बिन्दुषु क्रमेण देवता आवाहयेत्-
 ॐ मनसुः काममाकूतिं वाचः सुत्यमं शीय । पशुना ॐ रूपम-
 नस्य रसो यशुः श्रीः श्रयताम् मायि स्वाहा ॥ श्रियैः श्रियमा ॥ १ ॥
 ॐ श्रीश्र्वंते लक्ष्मीश्च पत्न्यां वहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपसुश्विनौ

व्यात्तम् । इष्णनिषाणामुम्मंऽइषाणसर्वलो कम्मंऽइषाण ॥

लक्ष्म्यै० लक्ष्मीमा० ॥२॥ ॐ भुद्रङ्कर्णेभिः शृणुयाम देवा भुद्र-

म्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिर्व्य-

शेमहि देवहितं यदायुः ॥ धृत्यै० धृतिमा० ॥३॥ ॐ मेधाम्मे-

वरुणोददातु मेधामग्निः प्रजापतिः । मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मे-

धान्धाता ददातु मे स्वाहा ॥ मेधायै० मेधामावा० ॥४॥ ॐ प्राणा-

यु स्वाहा पानायु स्वाहा व्यानायु स्वाहा चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वा-

हा वाचे स्वाहा मनसे स्वाहा ॥ स्वाहायै० स्वाहामा० ॥५॥ ॐ

आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातरम्पुरः । पितरञ्चप्रयन्त्स्वः ॥

प्रज्ञायै० प्रज्ञामा० ॥६॥ ॐ पावुकानुःसरस्वतीवार्जैभिर्वाजि-
नीवति । युज्ञं वृष्टुधियावसुः ॥ सरस्वत्यै० सरस्वतीमा० ॥७॥

ततः ॐ मनोजूतिरिति प्रतिष्ठाप्य लब्धोपचारैरर्चनं समाप्य
प्रार्थयेत्--यदङ्गत्वेन भो देव्यः पूजिता विधिमार्गतः । कुर्वन्तु
कार्यमाखिलं निर्विघ्नेन क्रतूद्भवम् ॥ इति प्रार्थ्य-अनया पूजया
वसोद्धारादेवताः प्रीयन्तामिति ।

* अथायुष्यमन्त्रजपः *

ॐ अ॒यु॒ष्यं॒ व॒र्च॒स्य॒ ह॒रा॒य॒स्पोष॒मौ॒द्भि॒दं॒म् । इ॒द॒ह॒हि॒र॒ण्यं॒ व॒-
र्च॒स्व॒जै॒त्रा॒या॒वि॒श॒ता॒दु॒मा॒म् ॥ १ ॥ न॒त॒द्र॒क्षा॒ऽसि॒न॒पि॒शा॒चा॒स्त॒-
र॒न्ति॒दे॒वा॒ना॒मो॒जः॒ प्र॒थ॒म॒ज॒ऽह्ये॒त॒त् । यो॒वि॒भ॒र्ति॒दा॒क्षाय॒ण॒हि॒-
र॒ण्य॒ऽस॒दे॒वे॒षु॒कृ॒णु॒ते॒दी॒र्घ॒मा॒युः॒ स॒म॒नु॒ष्ये॒षु॒कृ॒णु॒ते॒दी॒र्घ॒मा॒युः॒ ॥ २ ॥
य॒दा॒ब॒ध्न॒न॒दा॒क्षाय॒णा॒हि॒र॒ण्य॒ऽशु॒ता॒नी॒का॒य॒सु॒म॒नु॒स्य॒मा॒नाः॒ । त॒-
न्मु॒ऽआ॒ब॒ध्न॒मि॒शु॒त॒श॒र॒दा॒या॒यु॒ष्मा॒ञ्ज॒र॒द॒ष्टि॒र्य॒था॒सं॒म् ॥ ३ ॥

✽ अथ नान्दीश्राद्धप्रयोगः ✽

कर्ता--कुशाद्यासने प्राङ्मुख उपविश्य ॐ सत्यवसुमं-
शकाः विश्वेदेवाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं
पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः । ॐ मातृपितामहीप्रपि-
तामह्यो नान्दीमुख्यः भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं
पादप्रक्षालनं वृद्धिः । ॐ पितृपितामहप्रपितामहाः नान्दी-
मुखाः भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं
वृद्धिः । ॐ मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः

नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः इदं वः पाद्यं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः । इत्युक्त्वा सर्वत्र पात्रे सकुशयवाक्षतं जलं क्षिपेत् ।
 आसनदानम्--ॐ सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वेदेवाः नान्दीमुखाः
 भूर्भुवः स्वः इमे आसने वो नमः । ॐ मातृपितामहीप्रपितामह्यो
 नान्दीमुख्यः भूर्भुवः स्वः इमे आसने वो नमः । ॐ पितृपिता-
 महप्रपितामहाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः इमे आसने वो नमः ।
 ॐ मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः नान्दी-
 मुखाः भूर्भुवः स्वः इमे आसने वो नमः । इत्यासनानि दद्यात् ।

* अथ गन्धादिदानम् *

अत्रावःपान्तु । इमे वाससी । सुवाससी इमानि । यज्ञोपवीतानि
 सुयज्ञोपवीतानि । अयं वो गन्धः सुगन्धः । इमे अक्षताः स्व-
 क्षताः । इमानि पुष्पाणि सुपुष्पाणि । अयं वो धूपः सुधूपः । अयं
 वो दीपः सुदीपः । इदं नैवेद्यं सुनैवेद्यम् । इमानि ऋतुफलानि
 सुऋतुफलानि । इदं ताम्बूलम् सुताम्बूलम् । इदं पूगीफलं सुपूगी-
 फलम् । ॐ सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वे देवाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः
 इदं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा सम्पद्यतां वृद्धिः । ॐ मातृपितामही-

प्रपितामहो नान्दीमुख्यः भूर्भुवः स्वः इदं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा
 सम्पद्यतां वृद्धिः । ॐ पितृपितामहप्रपितामहाः नान्दीमुखाः
 भूर्भुवः स्वः इदं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा सम्पद्यतां वृद्धिः । ॐ
 मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः नान्दीमुखाः
 भूर्भुवः स्वः इदं गन्धाद्यर्चनं स्वाहा सम्पद्यतां वृद्धिः । इति
 गन्धादि दत्वा, भोजननिष्क्रयं दद्यात्—ॐ सत्यवसुसंज्ञकाः
 विश्वेदेवाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः इदं युग्मब्राह्मणभोजन-
 पर्याप्तमान्ननिष्क्रयभूतं द्रव्यममृतरूपेण स्वाहा सम्पद्यतां

वृद्धिः । ॐ मातृपितामहीप्रपितामह्यो नान्दीमुख्यः भूर्भुवः
 स्वः इदं युग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तामान्ननिष्क्रयभूतं द्रव्यम-
 मृतरूपेण स्वाहा सम्पद्यतां वृद्धिः । ॐ पितृपितामहप्रपिता-
 महाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः इदं युग्मब्राह्मणभोजनपर्या-
 त्तामान्ननिष्क्रयभूतं द्रव्यममृतरूपेण स्वाहा सम्पद्यतां वृद्धिः ।
 ॐ मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः नान्दी-
 मुखाः भूर्भुवः स्वः इदं युग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तामान्ननि-
 ष्क्रयभूतं द्रव्यममृतरूपेण स्वाहा सम्पद्यतां वृद्धिः । ततः

सक्षीरयवकुशजलदानम्-ॐ सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वेदेवाः ना-
 न्दीमुखाः प्रीयन्ताम् । ॐ मातृपितामहप्रपितामहाः नान्दी-
 मुखाः प्रीयन्ताम् । ॐ पितृपितामहप्रपितामहाः नान्दी-
 मुखाः प्रीयन्ताम् । ॐ मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः
 सपत्नीकाः नान्दीमुखाः प्रीयन्ताम् । ततः-प्रार्थयेत्-ॐ
 गोत्रन्नो वर्धतां दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ।
 श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहु देयं च नोऽस्तु-अन्नं च नो बहु
 भवेदतिथींश्च लभेमहि । याचितारश्च नः सन्तु मा च याचि-

ष्म कञ्चन । एताः सत्या आशिषः सन्तु । द्विजाः--सन्त्वेताः
 सत्या आशिषः । दक्षिणादानम्-ॐ सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वे-
 देवाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः कृतस्याभ्युदयिकस्य नान्दी-
 श्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासिद्धयर्थं द्राक्षामलकयवमूलनिष्क्रयिणीं
 दक्षिणां दातुमहमुत्सृज्ये । ॐ मातृपितामहीप्रपितामह्यो
 नान्दीमुख्यः भूर्भुवः स्वः कृतस्याभ्युदयिकस्य नान्दीश्रा-
 द्दस्य फलप्रतिष्ठासिद्धयर्थं द्राक्षामलकयवमूलनिष्क्रयिणीं
 दक्षिणां दातुमहमुत्सृज्ये । ॐ पितृपितामहप्रपितामहाः

नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः कृतस्याभ्युदयिकस्य नान्दीश्राद्धस्य
 फलप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं द्वाक्षामलकयवमूलनिष्क्रयिणीं दक्षिणां
 दातुमहमुत्सृज्ये । ॐ मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः
 सपत्नीकाः नान्दीमुखाः भूर्भुवः स्वः कृतस्याभ्युदयिकस्य
 नान्दीश्राद्धस्य फलप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं द्वाक्षामलकयवमूलनि-
 ष्क्रयिणीं दक्षिणां दातुमहमुत्सृज्ये । ततः-ॐ इडांमग्नेपुरु-
 दःसंःसुनिङ्गोऽशश्चतुमहवमानायसाध । स्यान्नःसुनुस्तन-
 योव्विजावाग्नेसातेसुमुतिर्भूत्वस्ममे ॥ १ ॥ उपास्मैगायतानरुः

पवंमानुयेन्दवे । अभिदेवाँरइयक्षते ॥ २ ॥ इति अनेन
 नान्दीश्राद्धं संपन्नम् । सुसंपन्नमिति द्विजाः । ॐवाजैवा-
 जेवतवाजिनो नो धनेषु विप्राऽअमृताऽऋतज्ञाः । अस्य मद्ध्वः-
 पिबतस्मादयं दध्वं तृप्ता यो तपथिभिर्देवयानैः ॥ आमावाजस्य
 प्रसवो जगम्या देमेद्यावापृथिवि विश्वरूपे । आमां गन्तां पित-
 रां मातरां च आमा सोमोऽअमृतत्वेन गम्यात् ॥ ततः—मया चरिते
 आभ्युदयिक नान्दीश्राद्धे न्यूनातिरिक्तो यो विधिः स उप-

विष्टब्राह्मणानां वचनाच्छ्रीगणेशप्रसादाच्च परिपूर्णोस्तु' इति
वदेत् । ॐ अस्तु परिपूर्णः—इति ब्राह्मणाः ।

* अथ वरणम् *

देशकालौ सङ्कीर्त्य-अमुकगोत्रोऽमुकप्रवरोऽमुकशर्मा यज-
मानोऽहमुकप्रवरं यजुर्वेदाध्यायिनममुकशर्माणं ब्राह्मणम-
स्मिन् ग्रहयागकर्मणि आचार्यं त्वामहं वृणे । आचार्योऽपि-
वृतोऽस्मि । अथवा—सर्वेषां गोत्रादीन् पृथक् पृथगुच्चार्य
'ऋत्विजो युष्मानहं वृणे' इति युगपत्सर्वान् वृणुयात् । द्विजाः-

वृतास्मः । ॐ व्रतेन दीक्षामाप्नोति दीक्षयाप्नोति दक्षिणाम् । दक्षि-
 णाश्रद्धामाप्नोति श्रद्धया सत्यमाप्नोति ॥ इति मन्त्रं पठेत् ।
 ततः—ॐ षडाबन्धनन्दाक्षायुणा हिरण्यठं० श्रुतानीकायसुमन-
 स्यमानाः । तन्मुऽआबन्धनामिश्रतशारदायायुष्माञ्जुरदंष्ट्रि-
 र्यथासंम् ॥ तत आचार्यं प्रार्थयेत्—ॐ बृहस्पतेऽअतियदुच्योऽ-
 अहोद्युमद्विभाति वक्रतुमुज्जनेषु । यद्दीदयच्छवसऽक्रतप्रजा-
 ततदुस्मासुद्रविणन्धेहि चित्रम् ॥ आचार्यस्तु यथा स्वर्गे श-
 कादीनां बृहस्पतिः । तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन्नाचार्यो भव

सुव्रत ॥ मन्त्रमूर्तिर्भवान्नाथ संसाराघौघनाशन । ग्रहयाग-
 विधावस्मिन् कुरु कर्म यथोदितम् ॥ त्वत्प्रसादाच्च पूर्तस्य
 समग्रं फलमाप्नुयाम् । संसारभयभीतेन अयं यज्ञः सुभाकितः ॥
 प्रारब्धस्त्वत्प्रसादेन निर्विघ्नं मे भवत्विति । यथा शक्रस्य
 वागीश आचार्यः सर्वकर्मसु । तथा मया त्वमाचार्यो वृतेऽ-
 स्मिन् यज्ञकर्मणि ॥ ततः-ब्रह्माणं प्रार्थयेत्-यथा चतु-
 र्मुखो ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः । तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन्
 ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥ सदस्यं प्रार्थयेत्-ॐ सदसुस्पति-

मद्भुतमिप्रयमिन्द्रस्यकाम्भ्यम् । सुनिम्मेधामयासिषुंस्वा-
 हा ॥ त्वन्नो गुरुः पिता माता त्वं प्रभुस्त्वं परायणः । आप-
 द्विमोक्षणार्थाय सदस्यं त्वामहं वृणे ॥ गाणपत्यं प्रार्थयेत्--
 प्राणीप्सितस्य यज्ञस्य जपस्य हवनस्य च । निर्विघ्नेन समा-
 प्त्यर्थं गणपं त्वामहं वृणे ॥ उपद्रष्टृवरणे सम्प्रदायागतसर्वोपद्र-
 ष्टृवरणे च ॐ क्रुतयेस्तेनहृदयंवैरहत्यायुपिशुनं विविक्त्यैक्षुत्ता-
 र्मुपद्रष्ट्यायानुक्षुत्तारुम्बलायानुचरम्भुम्भनेपरिष्कुन्दमिप्रया-
 यमिप्रयवादिनुमरिष्ट्याऽअश्वसादंस्वर्गायलोकायभागदुघं

वर्षिष्ठायुनाकायपरिवेष्टारम् ॥ भगवन् सर्वकर्मज्ञ सर्वध-
 र्मभृतां वर । वितते मम यज्ञेऽस्मिन्नुपद्रष्टा भव द्विज ॥
 ऋत्विग्वरणे- ॐ ब्राह्मणासुहृपितरुःसोम्यासुहृदिवेनोद्यावा-
 पृथिवीऽअनेहसा । पुषानःपातुदुरितादृतावृधोरक्षामाऽकि-
 न्नोऽअघशं६सऽईशत ॥ भगवन्सर्वकर्मज्ञ सर्वधर्मभृताम्बर ।
 वितते मम यज्ञेऽस्मिन् ऋत्विक्त्वं मे मखे भव ॥

* अथ ब्राह्मणप्रार्थना *

ॐ ब्राह्मणाः सन्तु मे शस्ताः पापात्पान्तु समाहिताः ।

देवानां चैव दातारः पातारः सर्वदेहिनाम् ॥ जपयज्ञैस्तथा होमै-
 दानैश्च विविधैः पुनः । देवानां च ऋषीणां च तृप्त्यर्थं याजकाः
 स्मृताः ॥ येषां देहे स्थिता वेदाः पावयन्ति जगत्त्रयम् । रक्षन्तु
 सततं ते मां ग्रहयज्ञे व्यवस्थिताः ॥ ब्राह्मणा जङ्गमं तीर्थं त्रिषु
 लोकेषु विश्रुतम् । येषां वाक्योदकेनैव शुद्धान्ति मलिना जनाः ॥
 पावनाः सर्ववर्णानां ब्राह्मणा ब्रह्मरूपिणः । सर्वकर्मरता नित्यं
 वेदशास्त्रार्थकोविदाः ॥ श्रोत्रियाः सत्यवाचश्च ग्रहध्यानरताः
 सदा । यद्वाक्यामृतसंसेक्ता ऋद्धिं यान्ति नरद्रुमाः ॥ अङ्गी-

कुर्वन्तु कर्मैतत्कल्पद्रुमसमाशिषः । यथोक्तनियमैर्युक्ता
 मन्त्रार्थे स्थिरबुद्धयः ॥ यत्कृपालोचनात्सर्वा ऋद्धयो वृद्धि-
 माप्नुयुः । ग्रहयागे मया पूज्याः सन्तु मे नियमान्विताः ॥
 अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिणः । ग्रहध्यानरता
 नित्यं प्रसन्नमनसः सदा ॥ अदुष्टभाषणाः सन्तु मा सन्तु
 परनिन्दकाः । ममापि नियमा ह्येते भवन्तु भवतामपि ॥
 ऋत्विजश्च यथा पूर्वं शक्रादीनां मखेऽभवन् । यूयं तथा मे
 भवत ऋत्विजो द्विजसत्तमाः ॥ अस्मिन्कर्मणि ये ये तु

वृता गुरुमुखादयः । सावधानाः प्रकुर्वन्तु स्वं स्वं कर्म यथो-
दितम् ॥ अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवन्तोऽभ्यर्थिता मया ।
सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं शान्तिकं विधिपूर्वकम् ॥ यथाविहितं कर्म
कुरु (कुरुत) यथाज्ञानं करवाणि (करवामः) इति ।

* अथ आचार्यकर्म *

अस्मिन् ग्रहशान्तिकर्मणि यजमानेन वृतोऽहमाचार्य-
कर्म करिष्ये-इति सङ्कल्प्य वामहस्ते गौरसर्पपान् लाजांश्च
गृहीत्वा-ॐ रक्षोहणं बलगुहनं वैष्णवीमिदमुहन्तं बलुगमुत्कि-

रामियम्मेनिष्टयोयममात्योनिचुखानेदमुहन्तंवल्लगमुत्किरा-
 मियम्मेसमानोयमसमानोनिचुखानेदमुहन्तंवल्लगमुत्किरा-
 मियम्मेसबन्धुर्यमसबन्धुर्निचुखानेदमुहन्तंवल्लगमुत्किरा-
 मियम्मेसजातोयमसजातोनिचुखानोत्कृत्याङ्किरामि॥ रक्षोह-
 णोवोवल्लगुहनुःप्रोक्षा॥ मिवैष्णुवान्त्रक्षोहणोवोवल्लगुहनोवन्-
 यामिवैष्णुवान्त्रक्षोहणोवोवल्लगुहनोवस्तृणामिवैष्णुवान्त्र-
 क्षोहणोवांवल्लगुहनाऽउपदधामिवैष्णुवीरक्षोहणोवांवल्लगुहनो
 पठ्युहामिवैष्णुवीवैष्णुवमसिवैष्णुवास्तथ॥ रक्षसांभागोऽ-

सिनिरस्तुठ० रक्षऽद्दमुहठ० रक्षोभितिष्ठामीदमुहठ० रक्षोवंबा-
 धऽद्दमुहठ० रक्षोधुमन्तमोनयामि । घृतेनद्यावापृथिवीप्पो-
 र्णुवाथांवायोवेस्तोकानामुग्निराज्यंस्यवैतुस्वाहास्वाहाकृतेऽ-
 रुद्ध्वनभसम्मामुतङ्गच्छतम् ॥ रक्षोहाविइश्वचर्षणिरुभियो-
 निमयोहते । द्रोणैसुधस्थुमासंदत् ॥ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता
 भूमिसंस्थिताः । ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥१॥
 अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतोदिशम् । सर्वेषामवि-
 रोधेन ग्रहकर्म समारभे ॥ २ ॥ यदत्र संस्थितं भूतं स्थान-

माश्रित्य सर्वदा । स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र-
 गच्छतु ॥३॥ भूतानि राक्षसा वापि येऽत्र तिष्ठन्ति केचन ।
 ते सर्वेऽप्यपगच्छन्तु ग्रहयागं करोम्यहम् ॥४॥ इति मन्त्रैः
 पूर्वादिदिक्षु विकिरेत् ।

* अथ पञ्चगव्यादिकरणम् *

तत्सवितु० गोमूत्रम् । गन्धद्वारेति गोमयम् । आप्यायस्व
 इति पयः । दधिक्राव्ण इति दधि । ॐ तेजोसिशुक्रमंस्यु-
 मृतमसिधामुनामासिप्रियं देवानामनाधृष्टन्देवयजनमसि ॥

इत्याज्यम् । देवस्यत्वेति कुशोदकमादाय 'ॐ' इति प्रणवेन
 यज्ञकाष्ठेनालोड्य ॐ आपो हि ष्ठेति त्रिभिर्मन्त्रैः कुशैः कर्म-
 भूमिं प्रोक्षेत् । ततः कृताञ्जलिः स्वस्ति न इति मन्त्रं पठित्वा
 भूमौ प्रादेशं मापयित्वा ॐ देवा आयान्तु यातुधाना अप-
 यान्तु विष्णो देवयजनं रक्षस्व इति वदेत् ।

* अथ सर्वतोभद्रपूजनम् *

अस्मिन्कर्मणि प्रधानवेद्यां ब्रह्मादिदेवतानां स्थापनं
 पूजनं च करिष्ये-इति सङ्कल्प्य-ॐ ब्रह्माय ज्ञानं प्रथमम् पुर-

स्ताद्विसीमुतःसुरुचोर्वेनऽआवहं । सबुध्न्याऽउपमाऽअस्यवि-
 ष्ठाःसुतश्चयोनिमसंतश्चविवः ॥ मध्ये कर्णिकायाम्-ब्रह्मणे०
 ब्रह्माणमावा० ॥ १ ॥ ॐ ब्रुयहसोमव्रतेतवमनस्तनूपुबिभ्रंतहं । प्र-
 जावन्तहंसचेमहि । उत्तरे वाप्याम्-सोमाय० सोममा० ॥ २ ॥ ॐ
 तमीशानुअगंतस्तस्थुषस्पतिर्निधयश्रुव्वमवसेहूमहेब्रुयम् ।
 पूषानोयथावेदसामसंदूधेरक्षितापायुरदब्धहस्वस्तये ॥ ईशान्यां
 खण्डेन्दौ-ईशाना० ईशान० ॥ ३ ॥ ॐ व्रातारमिन्द्रमवितारमि-
 न्द्रहवैहवेसु इवहशूरमिन्द्रम् । हयामिशक्रम्पुरुहुतमिन्द्रं०

स्वस्तिनोमुधवांधात्विन्द्रः ॥ पूर्वे वाप्याम्-इन्द्राय० इन्द्र० । ४।
 ॐ त्वन्नोऽअग्ने तव देपायुभिर्मम धोनोरक्षतु वृश्चवन्द्य । ज्ञाता-
 तोकस्युत नयेगवामस्य निमेषु रक्षमाणस्तव व्रते । आग्नेय्यां
 खण्डेन्दौ-अग्नये० अग्नि० ॥ ५॥ ॐ युमायुत्वाङ्गिरस्वते पितृम-
 ते स्वाहा । स्वाहा घुर्म्याय स्वाहा घुर्मः पित्रे ॥ दक्षिणे वाप्याम्-
 यमाय० यम० ॥ ६॥ ॐ असुवन्तु मयजमाना मिच्छस्ते नस्ये-
 त्यामन्निवहितस्करस्य । अद्र्यमुस्मदिच्छुसातऽइत्यानमो
 देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु ॥ नैर्ऋत्यां खण्डेन्दौ-निर्ऋतये० निर्ऋ-

प्रद
२२५

तिमा० ॥७॥ ॐ तत्त्वायामिब्रह्मणावन्दमानस्तदाशास्तेयज-
मानोहविर्भिः । अहेडमानोवरुणेहबोद्धयुरुशःसुमानऽआ-
युहंप्रमोषीह । पश्चिमेवाप्यां--वरुणाय० वरुणमा० ॥ ८ ॥ ॐ
आनोनियुद्धिःशुतिनीभिर्ध्वरःसहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् ।
वायोऽअस्मिन्त्सर्वनेमादयस्वययम्पातस्वस्तिभिःसदानहं ।
वायव्यां खण्डेन्दौ--वायवे० वायुमा० ॥ ९ ॥ सोमेशानयोरन्त-
राले-ॐ सुगावोदेवाःसदनाऽअकर्मयऽआजुग्मेदर्थ० सर्वनञ्जु-
षाणाः । भरमाणाव्वहमानाहवोऽप्युस्मेधंत्तवसवोवसूनि

प्र.प.

२२५

स्वाहा ॥ वायुसोममध्ये भद्रे-अष्टवसुभ्यो० अष्टवसूना० ॥१०॥
 ॐ रुद्रा३सु६सृज्यं पृथिवीम्बृहज्योतिःसमीधिरे । तेषां भानुर-
 जसुऽइच्छुक्रो देवेषु रोचते ॥ सोमेशानमध्ये भद्र-एकादशरुद्रे-
 भ्यो० एकादशरुद्रानावा० ॥११॥ ॐ युज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्न-
 मादित्या सो भवतामृडयन्त- । आवोर्वाची सुमुतिर्व्वृत्त्या दुह-
 होश्चिद्याव्रिवो वित्तरासंदादित्येभ्यस्त्वा ॥ ईशानेन्द्रमध्ये
 भद्रे-द्वादशादित्येभ्यो० द्वादशादित्याना० ॥१२॥ ॐ अश्वि-
 नातेजसा चक्षुःप्राणेन सरस्वती वीर्यम् । वाचेन्द्रो बलेनेन्द्रा-

यदधुरिन्द्रियम्॥ इन्द्राग्निमध्ये भद्रे-अश्विभ्यां० अश्विनौ० १३
 ॐ विश्वेदेवासुऽआगतशृणुतामऽइमं हवम् । एदम्बुर्हिर्निषी-
 दत । उपयामगृहीतोसि वि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यऽएष ते योनिर्वि-
 श्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥ अग्नियममध्ये भद्रे-सपैतृक विश्वेभ्यो
 देवेभ्यो० सपैतृक विश्वान्देवाना० ॥ १४ ॥ ॐ अभित्यन्देवऽसंवि-
 तारं सोम्योः कविक्रंतुमर्चामि सुत्यसंवऽरत्नधामभिप्रियम् सु-
 तिष्ठुविम् । ऊर्ध्वायस्यामतिर्भाऽअदिद्युतुत्सवीमनिहिरण्य-
 पाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपास्त्रः । प्रजाभ्यस्त्वा प्रजास्त्वा-

नुष्प्राणं न्तु प्रजास्त्वमनुष्प्राणिहि । यमनिर्ऋतिमध्ये भद्रे-सप्त-
 यक्षेभ्यो० सप्तयक्षानावा० ॥१५॥ ॐ नमोस्तु सूर्येभ्यो ये के-
 चं पृथिवीमनु । येऽनुन्तरिक्षे ये दिवितेभ्यः सूर्येभ्यो नमः ॥
 निर्ऋतिवरुणमध्ये भद्रे-अष्टकुलनागेभ्यो० अष्टकुलनागा-
 नावा० ॥१७॥ ॐ ऋताषाड्ऋतधांसाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयो-
 प्सरसो मुदो नाम । स नऽइदं ब्रह्मक्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा वाद्ता-
 भ्युः स्वाहा ॥ वरुणवायुमध्ये भद्रे-गन्धर्वाप्सरोभ्यो० गन्धर्वा-
 प्सरस आ० ॥१७॥ ॐ यदक्रन्दं प्रथमं ज्ञायमानं उद्यन्तं स-

मुद्रादुतवापुरीषात् । श्येनस्यपुक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्त्युत्य-
 म्महिजातन्तेऽअर्धन् ॥ ब्रह्मसोममध्ये वाप्याम्- स्कन्दाय०
 स्कन्दमा० ॥ १८ ॥ ॐ आशुः शिशानोऽवृषभोनभूमोघनाघ्नः
 क्षोभणश्चर्षणीनाम् । सुक्लन्दनोनिमिषऽएकवीरः शतः सेनाऽ-
 अजयत्साकमिन्द्रः ॥ तत्रैव नन्दीश्वराय० नन्दीश्वरमा० १९
 ॐ यत्तेगात्रादग्निनापुच्यमानादभिशूलनिहतस्यावधावन्ति ।
 मातङ्ग्यामाश्रिपुन्मातृणेषु देवेभ्युस्तदुशद्भ्योऽशतमस्तु ॥
 तत्रैव-शूलाय० शूलमा० ॥ २० ॥ ॐ कार्ष्णिशसिसमुद्रस्यत्वाक्षि-

त्याऽउन्नयामि । सुमापोऽअद्भिरंग्मतसमोपंधीभिरुपंधीः ॥
 तत्रैव-महाकालाय० महाकाल० ॥२१॥ ॐ शुक्रज्योतिश्चचि-
 त्रज्योतिश्चसत्यज्योतिश्चुज्योतिष्मांश्च । शुक्रश्चक्रतुपाश्चा-
 त्यंहाः ॥ ब्रह्मेशानमध्ये शङ्ख० दक्षादिभ्यो० दक्षादिआ० २२
 ॐ अम्बेऽअम्बिके० ब्रह्मेन्द्रमध्ये वाप्याम्-दुर्गायै दुर्गामा० २३
 ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् । समूढमस्यपा० सुरे-
 स्वाहा ॥ तत्रैव-विष्णवे० विष्णुमा० ॥२४॥ ॐ पितृभ्यः स्व-
 धायिभ्यः स्वधानमः पितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा-

नमःशंभुवायच मयोभुवायचनमःशङ्कराय च मयस्कुराय
चनमःशिवायचशिवतरायच॥ दक्षिणे--चण्डभैरवाय०चण्ड-
भैरवमा०॥३॥ यातेरुद्रशिवातनुरघोरापापकाशिनी । तयान-
स्तुन्वाशन्तमयागिरिशिन्ताभिचांकशीहि ॥ नैर्ऋत्याम्--क्रो-
धभैरवाय० क्रोधभैरवमा०॥४॥ ॐउन्नतऽक्रपुभोवांमुनस्तऽ-
ऐन्द्रावैष्णवाऽउन्नतऽशितिबाहुऽशितिपृष्ठस्तऽऐन्द्राबार्हस्प-
त्याऽशुकंपरूपाव्याजिनाऽकुल्माषाऽआग्निमारुताऽश्यामाऽ
पौष्णाऽ ॥ पश्चिमे--उन्मत्तभैरवाय०उन्मत्तभरवैमा०॥५॥

ॐ कार्ष्णि रसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउन्नयामि । समापोऽअद्भि-
 र्गमतुसमोषंधीभिरोषंधीः ॥ वायव्याम्--कपालभैरवाय० क-
 पालभैरवमा० ॥ ६ ॥ ॐ उग्रश्चभीमश्चुद्ध्वान्तश्चधुनिश्च । सास-
 हांश्चाभियुग्वाचविक्षिपुः स्वाहा ॥ उत्तरे--भीषणभैरवाय०
 भीषणभैरवमा० ॥ ७ ॥ ॐ रुद्राश्चसुठुः सृज्यपृथिवींबृहज्योतिः
 समीधिरे । तेषांभानुरजस्तुऽइच्छुक्रोदेवेषु रोचते ॥ ईशान्याम्-
 संहारभैरवाय० संहारभैरवमा० ॥ ८ ॥

✽ अथाग्न्युत्तारणम् ✽

ततस्तन्मध्ये कलशस्थापनाविधिना ताम्रकलशं संस्थाप्य
करिंमश्चित्ताम्रमयपात्रे स्वर्णमयीं प्रतिमां पञ्चासृतलेपनपूर्वकं
ताम्बूलोपरि निधाय सततं जलधारां दद्यात्-सुमुद्रस्यत्वाव-
कुर्यान्नेपरिंध्ययामसि । पावुकोऽस्मभ्यं ह शिवो भव ॥ १ ॥ हिम-
स्यत्वाजुरायुणाग्नेपरिंध्ययामसि । पावुकोऽस्मभ्यं ह शिवो
भव ॥ २ ॥ उपज्जमन्नुपवेतसेऽवन्तरनदीष्ववा । अग्नेपित्तमुपामासि
मण्डूकिताभिरागहिसेमन्नोयज्ञस्पावुकवर्णं ह शिवङ्कृधि ॥ ३ ॥

अपामिदं न्ययं न ह्यसमुद्रस्य निवेशनम् । अन्वयाँस्तेऽअस्मत्तप-
 न्तुहेतयः पावकोऽअस्मभ्यं ह्यशिवो भव ॥ ४ ॥ अग्ने पावकरो-
 चिषामन्द्रयादेव जिह्वया । आदेव । न्वक्षियक्षिच ॥ ५ ॥ सनः पा-
 वकदीदिवोऽग्ने देवाँ २ इहा वह । उपसृज ह विश्च न ह ॥ ६ ॥ पा-
 वकया यश्चित्तयन्त्या कृपाक्षामन्त्रुरुचऽउषसो न भानुना । तू-
 र्वन्नयामन्नेतं शस्य नूरणऽआयो घृणेन तं तृषाणोऽअजरः ॥ ७ ॥
 नमस्तेऽहरसेशोचिषे नमस्तेऽअस्त्वर्चिषे । अन्वयाँस्तेऽअस्म-
 त्तपन्तुहेतयः पावकोऽअस्मभ्यं ह्यशिवो भव ॥ ८ ॥ नृषदेवोऽ-

प्सुषदेवेड्बर्हिषदेवेड्बर्नसदेवेट्स्वर्विदेवेट् ॥ ९ ॥ येदेवादेवा-
 नांयुजियांयुजियानां०संवत्सरीणमुपभागमासते । अहुता-
 दोहविषोयुजेऽअस्मिन्स्वयम्पिबन्तुमधुनोघृतस्य ॥ १० ॥ येदे-
 वादेवेष्वधिदेवत्वमायुज्येब्रह्मणःपुरऽएतारोऽअस्य । येभ्यो-
 नऽऋतेपवतेधामकिञ्चननतेदिवोनऽपृथिव्याअधिस्नुषु ॥ ११ ॥
 प्राणदाऽअपानदाव्यानुदावर्चोदावर्खिवोदाः । अन्यास्तेऽअ-
 स्मत्तापन्तुहेतयःपावकोऽअस्मभ्यं६शिवोभव ॥ १२ ॥ इत्य-
 ग्न्युत्तारणं कृत्वा प्रतिमां करेण संपृश्य-ॐ आं ह्रीं क्रौं यं रं

लं वं शं षं सं हं सः अस्यां मूर्तौ प्राणा इह प्राणाः । ॐ आं
 ह्रीं क्रों० अस्यां मूर्तौ जीव इह स्थितः । ॐ आं ह्रीं क्रों० अस्यां
 मूर्तौ सर्वेन्द्रियाणि वाङ्मनस्त्वक्चक्षुश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणि-
 पादपायूपस्थानि इहैवागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । तत-
 स्तां प्रतिमां रजतादिसिंहासनोपरि स्थापयित्वा पूजयेत् ।

* अथाग्निस्थापनम् *

कर्ता त्रिभिः कुशैः प्रागग्रैः प्राक्संस्थमुदक्संस्थं वा त्रिः
 परिसमुह्य तान्कुशानैशान्यां परित्यज्य गोमयोदकाभ्यामुद-

कसंस्थं त्रिरुपलिप्य स्रुवेण प्रादेशमात्राः स्थण्डिलप्रमाणा वा
 प्रागग्राः त्रिरुल्लिख्य अनामिकाङ्गुष्ठेनोद्धृत्य ईशान्यां प्राक्षिप्य
 च जलेनाभ्युक्ष्य निर्धूममग्निं तासु रेखासु--ॐ अग्निन्दूतंपुरो
 दधेहव्युवाहुमुपब्रुवे । देवाँऽआसां दयादिह ॥ इति स्थापयेत् ।

* अथ ग्रहस्थापनम् *

ॐ आँ कृष्णे नुरजसा व्रतमानो निवेशयेन्नमृतम्मर्त्यञ्च । हि-

१—वृत्तमण्डलमादित्यमर्धचन्द्रं निशाकरम् । त्रिकोणं मङ्गलं चैव बुधं च घनुपाकृतिम् ॥ गुरुमष्टदलं प्रोक्तं चतुष्कोणं च
 भार्गवम् । नराकृतिं शनिं विद्याद्राहुं च मकराकृतिम् ॥ केतुं खड्गसमं ज्ञेयं ग्रहमण्डलकं शुभम् ॥ अथवा—वृत्तमण्डलमादित्यं चतुरस्रं
 निशाकरम् । त्रिकोणं मङ्गलं चैव बुधं वै वाणसन्निभम् ॥ गुरुं वै पट्टिशाकारं पञ्चकोणं भृगुं तथा । मन्दे च घनुपाकारं सूर्याकारं तु राहवे ॥
 केतवे च ध्वजाकारं मण्डलानि क्रमेण तु ॥

२—अरुणौ सूर्यसोमौ च श्वेतौ शुक्रनिशाकरो । हरितवर्णौ बुधश्चैव पीतवर्णौ गुरुस्तथा ॥ कृष्णवर्णौ शनी राहुकेतवस्तु तथैव च ॥

रुण्ययेन सवितारथेना देवोयांति भुवना निपश्यन् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
 कलिङ्गदेशोद्भव काश्यपगोत्र रक्तवर्ण भो सूर्य इहागच्छ इह
 तिष्ठ सूर्याय० सूर्यमा० । ॐ इमन्देवाऽअसपत्क्र६ सुवद्ध्वम्म-
 हतेक्षत्राय महतेज्यैष्ठ्याय महतेजानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ।
 इममुष्यपुत्रमुस्यैविशऽएष वोमीराजा सोमोऽस्माकं ब्राह्म-
 णानां राजा ॥ ॐ भू० यमुनातीरोद्भव आत्रेयगोत्र शुक्लवर्ण
 भो सोम इहा० सोमाय० सोममा० । ॐ अग्निमूर्द्धादिवः ककु-
 त्पतिः पृथिव्याऽअयम् । अपां रेतां सिजिन्वति ॥ ॐ भू०

अवन्तिकापुरोद्भव भरद्वाजगोत्र रक्तवर्ण भो भौम इहा० भौ-
 माय० भौममा० । ॐ उद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहित्वमिष्टापुर्तेसह
 सृजेथामुयन्न । अस्मिन्सुधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायज-
 मानश्चसीदत ॥ ॐ भू० मगधदेशोद्भव आत्रेयगोत्र हरितवर्ण
 भो बुध इहाग० बुधाय० बुधमा० । ॐ बृहस्पतेऽअतियदुर्षोऽ
 अर्हद्युमद्विभातिकृतुं मुज्जनेषु । यद्दीदयच्छवंसऽऋतप्रजातुत-
 दुस्मासुद्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ ॐ भू० सिन्धुदेशोद्भव आङ्गिर-
 सगोत्र पीतवर्ण भो बृहस्पते इहा० बृहस्पतये० बृहस्पतिमा० ।

ॐ अन्नात्परिस्रुतोरसं ब्रह्मणा व्यपिबत्क्षत्रं पयः सोमं प्रजापतिः ।
 ऋतेन सत्यमिन्द्रियां विपानं शुक्रमन्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिद-
 म्पयो मृतममधु ॥ ॐ भू० भोजकटदेशोद्भव भार्गवगोत्र शुक्ल-
 वर्ण भो शुक्र इहा० शुक्राय० शुक्रमा० । ॐ शन्नो देवीरभिष्ट-
 यऽआपो भवन्तु पीतये । शंस्योरभिस्रवन्तु नः ॥ ॐ भू० सौराष्ट्र-
 देशोद्भव काश्यपगोत्र कृष्णवर्ण भो शनैश्चर इहा० शनैश्चराय०
 शनैश्चरमा० । ॐ कयानश्चित्रऽआभुवदूती सुदावृंधुः सखा । क-
 याशचिष्ठयावृता ॥ ॐ भू० राठिनापुरोद्भव पैठिनसगोत्र कृष्ण-

वर्ण भो राहो इहाग० राहवे० राहुमा० । ॐ केतुंकृष्णवर्णकेतवेपे-
शोमर्याऽअपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ॥ ॐ भू० अन्तर्वेदिस-
मुद्भव जैमिनिगोत्र कृष्णवर्ण भो केतो इहाग० केतवे० केतुमा० ।

अथ ग्रहदक्षिणपार्श्वे अधिदेवतास्थापयेत्—

ॐ न्यम्बकंसजामहे सुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम् । उर्वारुकमिव
बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ ईश्वराय० ईश्वरमा० । ॐ श्री-
श्वते लक्ष्मीश्वपत्न्यावहोरात्रे पाश्वर्णेन क्षत्राणि रूपमाश्विनौ व्या-

त्तम् । इष्णान्निषाणमुम्मंऽइषाणसर्वलोकंमंऽइषाण ॥ उमायै०
 उमा० । ॐ यदक्रन्दः प्रथमज्ञायमानऽउद्यन्त्सं मुद्रादुतवा
 पुरीषात् । श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहू उपस्तुत्युम्महिषातन्तेऽ
 अर्वन् । स्कन्दाय० स्कन्दमा० । ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानिद-
 धेपदम् । समूढमस्य पा० सुरे ॥ विष्णवे० विष्णुमा० । ॐ आब्रह्म-
 न्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामाराष्ट्रे राजन्यः शूरऽइषव्योति-
 व्याधीमंहारथो जायतान् दोग्ध्रीधेनुर्वोढानुद्धानाशुः सप्तिऽपु-
 रन्धिर्षोषाजिष्णूरथेष्ठाः सुभेयो युवास्यसजमानस्य वीरो जा-

यतान्निकामेनिकामेनः पुर्जन्यो वर्षतु फलं वत्यो नऽओषधयः
 पचयन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥ ब्रह्मणे० ब्रह्माणमा० । ॐ
 सुयोषां इन्द्रसगणो मरुद्भिः सोमं म्पि बवृत्रहा शूरविद्वान् । ज-
 हि शत्रूँ १ ॥ रपमृधो जुहस्वाथा भयङ्कणुहि विवृश्वतो नः ॥ इन्द्राय०
 इन्द्रमा० । ॐ यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहा । स्वाहा घर्मा-
 यु स्वाहा घर्मः पित्रे ॥ यमाय० यममा० । ॐ कार्ष्णि रसिसमुद्र-
 स्युत्वा क्षित्याऽ उन्नयामि । समापोऽ अद्भिरङ्गमतु समोषधी-

भिरोषधीः ॥ कालाय० कालमा० । ॐचित्रावसोस्वस्तिते
पारमंशीय ॥ चित्रगुप्ताय० चित्रगुप्तमा० ।

* अथ ग्रहवामपार्श्वे प्रत्यधिदेवतास्थापनम् *

ॐअग्निन्दुतम्पुरोदधेहव्यवाहुमुपब्रुवे । देवाँऽआसादया-
दिह ॥ अग्नये० अग्निमा० । ॐआपोहिष्ठामंयोभुवस्तानंऽऊ-
र्जोदधातन । मुहेरणायुचक्षसे ॥ अद्भ्यो० अप आवा० । ॐ
स्योनापृथिविनोभवानृक्षुरानिवेशनी । यच्छानुलंशस्मिस्र-

थां॥ पृथिव्यै० पृथिवीमा० । ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानिदधे
 पदम् । समूढमस्य पा० सुरे ॥ विष्णवे० विष्णुमा० । ॐ इन्द्रं
 आसान्नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा युजः पुरऽएतु सोमः । देवे सेनाना-
 मभिर्भजतीनाञ्जयन्तीनाम् मरुतोऽयन्त्वग्रम् ॥ इन्द्राय० इन्द्र-
 मावा० । ॐ अदित्यै रास्नां सीन्द्राण्याऽऽउष्णीषः । पुषासिंघ-
 र्माय दीप्त्व ॥ इन्द्राण्यै० इन्द्राणीमा० । ॐ प्रजापते न त्वदेत न्यु-
 न्यो विश्वारूपाणि परिताबं भूव । यत्कां मास्ते जुहुमस्तन्नोऽअ-
 स्तु वृयऽस्यां मुपतं योरयीणाम् ॥ प्रजापतये० प्रजापतिमावा० ।

ॐ नमोऽस्तु सर्पेभ्यो ये केच पृथिवीमनु । येऽअन्तरिक्षे ये दिवि
 तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥ सर्पेभ्यो० सर्पानावा० । ॐ ब्रह्माय ज्ञा
 नमः प्रथमं पुरस्ताद्वि सीम तः सुरुचो ब्रूनेऽआवह । सबुध्न्याऽउपमा
 ऽअस्य विष्टाः सुतश्च योनिमसंतश्च विवः ॥ ब्रह्मणे० ब्रह्माणमा० ।

* अथ विनायकादिपञ्चलोकपालदेवतावास्तोष्पति-

क्षेत्रपालं च स्थापनम् *

ॐ गुणानान्त्वा० । गणपतये० गणपतिमा० । ॐ अम्बेऽअ-

म्बि० । दुर्गायै० दुर्गामा० । ॐ वायो ये ते सहस्रिणो रथासु स्तेभि-
 रा गं हि । नियुत्वान्सोमं पीतये ॥ वायवे० वायुमा० । ॐ घृतं घृत-
 पावानं पिबतु ब्रसां ब्रसापावानं पिबतुान्तरिक्षस्य हविरे सिस्वा-
 हा । दिशः प्रदिशः आदिशो विदिशः उदिशो दिग्भ्यः स्वाहा ॥
 आकाशाय० आकाशमा० । ॐ या वाङ्मशामधुमुत्यश्विना सुनृ-
 तोवती । तयां युज्मि मिक्षतम् ॥ अश्विभ्यां० अश्विनौ आवाह० ।
 ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशोऽनमीवो भवानः ।
 यत्वेमहे प्रतितन्नो जुपस्व शन्नो भवद्विपदेशं चतुष्पदे ॥ वास्तो-

पतये० वास्तोष्पतिमा० । ॐ नृहिस्पशुमविदनुज्यमुस्माद्वै-
 श्वानुरात्पुरंऽएतारंमुग्नेः । एमेनमवृधन्नुमृताऽअमर्त्यवैश्वा-
 नुरंक्षेत्रजित्यायदेवाः ॥ क्षेत्राधिपतये० क्षेत्राधिपतिमा० ।

* अथ मण्डलाद्वाह्ये दशदिक्पालानां स्थापनम् *

ॐ त्रातारुमिन्द्रंमवितारुमिन्द्रुठं० हवेहवेसुहवुठं० सूरुमि-
 न्द्रंम् । हयामिशुकंपुरुहुतमिन्द्रंठं० स्वस्तिनोमुघवाध्यात्वि-
 न्द्रः ॥ इन्द्राय० इन्द्रमा० । ॐ त्वन्नोऽअग्नेतवदेवपायुभि-

मृधोनोरक्षतन्वृश्चवन्द्य । त्रातातोकस्युतनयेगवांसुस्यनिमे-
 ष्ठं० रक्षमाणस्तवव्रते ॥ अग्नये० अग्निमा० । ॐ शुमाय
 त्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहा । स्वाहाघुर्मायुस्वाहाघुर्मःपित्रे ॥
 यमाय० यममा० ॥ ॐ असुन्वन्तुमयजमानमिच्छस्तेनस्ये-
 त्यामन्विहितस्करस्य । अन्यमुस्मदिच्छुसातंऽइत्यानमोदेवि
 निर्ऋतेतुभ्यमस्तु ॥ निर्ऋतये० निर्ऋतिमा० । ॐ तत्त्वायामित्र
 ह्यणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः । अहेडमानोव-
 रुणेहबोध्युरुषठं० सुमानुऽआयुःप्रमोषीः ॥ वरुणाय० वरुण-

मा० ॥ ॐ आनो नित्युद्धिः शतिनीभिरध्वरठं० सहस्रिणीभिरुप-
 याहि युजम् । वायोऽअस्मिन्सवनेमादयस्त्रयुयम्पातस्वस्ति-
 मिः सदानः ॥ वायवे० वायुमा० । ॐ वृयः सोमव्रतेतवुमनस्त-
 नूषु विभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ॥ सोमाय० सोममा० । ॐ
 तमीशानुजगंतस्तस्थुषपतिन्धियञ्जिन्वमवसेहूममहेवृयम् ।
 पूषानोयथावेदसामसद्वृधेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ईशा-
 नाय० ईशानमा० । ॐ अस्मे रुद्रामेहनापर्वता सोवृत्रहत्येभर-
 हूतौ सुजोषाः । यः शः संतेस्तुवृते धारिपुज्जः इन्द्रं ज्येष्ठाऽअ-

स्माँ २५ अवन्तु देवाः ॥ पूर्वशानयोर्मध्ये-ब्रह्मणे० ब्रह्माणमा० ।

ॐ स्योनापृथिविनोभवान्नक्षत्रानिवेशनी । यच्छानुहंशर्मसुप्र-

थां ॥ निर्वृतिपश्चिमयोर्मध्ये-अनन्ताय० अनन्तमा० । ततः

षोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत्-ॐ ग्रहाँऽऊर्ज्जाहुतयोव्य-

न्तोबिप्रायमुतिम् । तेषांविशिप्रियाणांबोहमिषमूर्जुं ६सम-

ग्रभमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टंगृह्णाम्येषतेयोनिरिन्द्रा

यत्वाजुष्टंतमम् ॥ ब्रह्मा मुरारिस्त्रिपुरान्तकारी भानुः शशी

भूमिसुतो बुधश्च । गुरुश्च शुक्रः शनिराहुकेतवः सर्वे ग्रहाः
शान्तिकग भवन्तु ॥

* असंख्यातरुद्रस्थापनम् *

ईशानदेशे कलशं संस्थाप्य ॐ असंख्यातासुहस्राणि ये
रुद्राऽअधिभूम्याम् । तेषां ॐ सहस्रयोजने बुधञ्चानितन्मासि ॥
इति पूजयेत् ।

* अथ कुशकण्डिका *

अग्नेर्दक्षिणतो ब्रह्मासनम् । अग्नेरुत्तरतः प्रणीतासनद्वयम् ।

ब्रह्मासने ब्रह्मोपवेशनम् । यावत्कर्म समाप्यते तावत्त्वं ब्रह्मा भव
 'भवामि' इति पठित्वा तत्रोपवेशनम् । 'भवामि' इति ब्रह्मणः
 प्रत्युक्तिः । ब्रह्मा वाग्यं तश्च भवेत् । ततः प्रणीतापात्रं सव्यहस्ते
 धृत्वा दक्षिणहस्तगृहीतेनोदकपात्रेण तत्र जलं सम्पूर्य पश्चादा-
 स्तीर्णकुशेषु दक्षिणहस्तेन निधाय (कुशैराच्छाद्य) तत्पात्र-
 मालभ्य ब्रह्मणो मुखमत्रलोक्य ईक्षणमात्रेण ब्रह्मणाऽनुज्ञातः
 उत्तरत आस्तीर्णेषु कुशेषु निदध्यात् । ततो द्वादशानां
 परिस्तरणकुशानां चतुरो भागान् वामहस्ते कृत्वा एकैक-

भागेन आग्नेयादीशानान्तम्, ब्रह्मणोऽग्निपर्यन्तम्, नैर्ऋ-
 त्याद्वायव्यान्तम्, अग्निः प्रणीतापर्यन्तम् । इतरथावृत्तिः ।
 तत उत्तमतः स्तीर्णकुशेषु द्विशः पात्राणि यथाभम्भवं न्यु-
 व्जानि उदक्संस्थानि प्राक्संस्थानि वा सादयेत् । पवित्रे । छेद-
 नकुशाः । प्रोक्षणीपात्रम् । आज्यस्थाली । चरुस्थाली । संमा-
 र्जनकुशाः पञ्च । उपयमनकुशाः सप्त । समिधस्तिस्त्रः । स्रुवः ।
 आज्यम् । तण्डुलाः । पूर्णपात्रम् । उपकल्पनीयानि—तत्तद्ग्रह-
 वस्त्राणि । अधिदेवताद्यर्थं श्वेतानि च । तत्तद्ग्रहचन्दनानि ।

अक्षतास्तद्ग्रहवर्णाः । तत्तद्ग्रहपुष्पाणि । तत्तद्ग्रहधूपाः ।
 तत्तद्ग्रहनैवेद्यानि । फलानि । दक्षिणाः । वितानम् । अर्का-
 दिसमिधः । सयवतिलाः । पूर्णाहुत्यर्थं नाकिलवस्त्रादि ।
 ततः पवित्रकरणम् । तद्यथा--आसादितं कुशपत्रद्वयं स्थौल्येन
 समं मध्यशल्यरहितं वामहस्ते कृत्वा अग्रतः प्रादेशमात्रं
 परिमाय मूले तयोरुपरि कुशत्रयमुदगग्रं निधाय तत्कुश-
 त्रयं तयोर्मूलभागेन प्रादक्षिण्येन परिवेष्ट्य तयोः प्रादेशपरि-
 माणमग्रभागं वामहस्ते कृत्वा अवशिष्टं मूलभागं कुशत्रयं

च दक्षिणहस्ते धृत्वा दक्षिणहस्तेन त्रोटयेत् परित्यजेच्च ।
 शिष्टं पत्रद्वयं पवित्रम् । तस्मिन्पत्रद्वयेऽविश्लेषाय ग्रन्थि
 कुर्यात् । ततः प्रागग्रं प्रोक्षणीपात्रं प्रणीतासन्निधौ निधाय
 तत्र सपवित्रेण पात्रान्तरेण हस्तेन वा प्रणीतोदकं त्रिरासिच्य
 प्रोक्षणीपात्रं सव्ये कृत्वा दक्षिणेन वामहस्तधृतमेव कर्णसमु-
 त्थाय नीचैः कृत्वा प्रणीतोदकेन पवित्रानीतेनोत्तानहस्तेन
 प्रोक्षणीः प्रोक्षयेत् । ततः प्रोक्षणीजलेन आज्यस्थालीं प्रोक्ष-
 णम् । चरुस्थालीं प्रोक्षणम् । संमार्जनकुशानां प्रोक्षणम् ।

उपयमनकुशानां प्रोक्षणम् । समिधां प्रोक्षणम् । सुवस्य प्रो-
क्षणम् । आज्यस्य प्रोक्षणम् । पूर्णपात्रस्य प्रोक्षणम् । ततस्ते
पवित्रे प्रोक्षणीपात्रे संस्थाप्य प्रोक्षणीपात्रमग्निप्रणीतयोर्मध्ये
निदध्यात् । ततोऽग्नेः पश्चादाज्यस्थालीं निधाप्य तत्राज्यं
प्रक्षिपेत् । एवं चरुस्थालीमग्नेः पश्चिमतो निधाय तत्र सप-
वित्रायां त्रिःप्रक्षालितान् तण्डुलान् प्रक्षिप्य प्रणीतोदकमा-
सिच्योपयुक्तं जलं तत्र निनीय ब्रह्मदक्षिणत आज्यम् आचार्य
उत्तरतश्चरुमदग्धमस्नावितमण्डमन्तरूपमपक्वं सुशृतं पचेत् ।

(केवलाज्ये तु उत्तराश्रितामाज्यस्थालीमग्नावारोपयेत्) । त-
तोऽग्नेर्ज्वलदुल्मुकमादाय ईशानादिप्रदक्षिणमीशानपर्यन्त-
मग्निमाज्यचर्वोः परितं भ्रामयित्वोल्मुकमग्नौ प्रक्षिप्य अप्र-
दक्षिणं हस्तमीशानकोणपर्यन्तं पर्यावर्तयेत् । अर्द्धश्रिते चरौ
स्रुवं गृहीत्वाऽधोबिलं सकृत् प्रतप्य संमार्जनकुशानामग्नौ-
रन्तरतः--उपरि मूलादारभ्याग्रपर्यन्तं प्राञ्चं संस्पृज्य कुश-
मूलैर्बाहिरधः प्रदेशे अग्रादारभ्य प्रत्यञ्चं संस्पृज्य संमार्जन-
कुशानग्नौ प्रक्षिप्य प्रणीतो [प्रोक्षय्य] दकेन स्रुवमभ्युक्ष्य

पुनः सुवमभ्युक्ष्य पुनः सुवं प्रतप्य दक्षिणस्यां दिशि तं
 स्थापयेत् । ततः शृतं चरुं सुवेण गृहीतेनाज्येनाभिघार्य आज्य-
 स्थालीं चरोः पूर्वेणानीयोत्तरत उद्धास्याग्नेः पश्चिमतः स्थाप-
 येत् । ततश्चरुमादाय उत्तरत उद्धास्य आज्यस्य पूर्वेणानीय
 आज्यस्योत्तरतः स्थापयेत् । (ततः पुनश्चरुमभिघार्य) ततो
 दक्षिणहस्तस्याङ्गुष्ठनामिकाभ्यां पवित्रयोर्मूलं सङ्गृह्य वाम-
 हस्तस्याङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तयोरग्रं सङ्गृह्य ऊर्ध्वाग्नेऽनग्नी-
 कृत्य धारयन्नेवाज्ये प्रक्षिप्याज्यस्योत्पवनं कुर्यादुच्छालयेत् ।

तत आज्यमवेक्ष्य सत्यपद्रव्ये तान्निरस्येत् । ततः पूर्ववत्पवित्रे
 गृहीत्वा प्रोक्षणीनामपामुत्पवनं कुर्यात् । ततो वामहस्ते पञ्च-
 विंशतिकुशनिर्मितमुपयमनादाय दक्षिणेन प्रादेशमात्रीः पा-
 लाशीस्तिस्रः समिधो घृताक्ता द्वयङ्गुलादूर्ध्वं मध्यमानामि-
 काङ्गुष्ठैर्मूलभागे धृतास्तर्जन्यग्रवत्स्थूलास्तन्त्रेणाम्नौ तूष्णीं
 प्रक्षिप्य सपवित्रेण प्रोक्ष्य युदकेन चुलुकगृहीतेन ईशानादिप्र-
 दक्षिणमीशानकोणपर्यन्तं पर्युक्ष्य अप्रदक्षिणमीशानकोण-
 पर्यन्तं हरतं पर्यावर्तयेत् । ततः पवित्रे प्रणीतासु निधाय

दक्षिणं जान्वाच्य ब्रह्मणा कुशैरन्वारब्धः उपयमनकुशसहितं
 प्रसारिताङ्गुलिहस्तं हृदि निधाय दक्षिणहस्तेन मूले चतुर-
 ङ्गुलं त्यक्त्वा शङ्खसन्निभमुद्रया सुवं गृहीत्वा समिद्धतमेऽग्नौ
 वायव्यकोणादारभ्याग्निकोणपर्यन्तं प्राञ्चं वा सन्ततघृत-
 धारया मनसा प्रजापतिं ध्यायन् सुवेण तूष्णीं सशेषं मौनी
 जुहुयात् । नात्र स्वाहाकारः । इदं प्रजापतये न मम इति
 यजमानेन त्यागः कर्तव्यः । होमत्यागानन्तरं सुवावशिष्ट-
 स्याज्यस्य सर्वत्र प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षेपः कार्यः । ततो निऋति-

कोणादारभ्येशानकोणपर्यन्तं प्राञ्चं वा-ॐ इन्द्राय स्वाहा-
 इति जुहुयात् । इदमिन्द्राय न मम' इति त्यजेत् । तत
 उत्तरपूर्वार्द्धे-ॐ अग्नये स्वाहा-इदमग्नये न मम इति हुत्वा
 दक्षिणपूर्वार्द्धे-ॐ सोमाय स्वाहा-इदं सोमाय न मम इति
 जुहुयात् । ततो यजमानः द्रव्यत्यागं कुर्यात् । तत्र च बहु-
 कर्तृके होमे यथाकालं प्रत्याहुतित्यागस्य कर्तुमशक्यत्वा-
 त्सर्वं हवनीयं द्रव्यं देवताश्च मनसा ध्यात्वा त्यजेत् । तच्चैवम्-
 इदमुपकल्पितं समित्तिलादिद्रव्यं (यथासम्पादितम्) या या

यक्ष्यमाणदेवतास्ताभ्यस्ताभ्यो मया परित्यक्तं न ममेति साक्ष-
तजलं भूमौ क्षिपेत् । यथादैवमस्तु ।

* अथ ग्रहहोमः *

ॐ गुणानां । ॐ अम्बेऽअम्बिके । ॐ आकृष्णे । ॐ इमन्देवा ।
ॐ अग्निर्मूर्द्धा । ॐ उद्बुध्यस्वा । ॐ बृहस्पते । ॐ अन्नात्प ।
ॐ शन्नोदे । ॐ कयान । ॐ केतुङ्क । ॐ त्र्यम्बकं । ॐ श्रीश्रुते ।
ॐ यदक्रन्दह । ॐ विष्णोसुरा । ॐ आब्रह्मा । ॐ सुजोषा । ॐ
युमायुत्वा । ॐ काषिर । ॐ चित्राव । ॐ अग्निन्दु । ॐ आ-

पोहि । ॐस्योनापृ । ॐइदंवि । ॐइन्द्रंऽआ । ॐअदित्यै ।
 ॐप्रजापते । ॐनमोऽस्तुसु । ॐब्रह्मयज्ञा । ॐगुणानां । ॐ
 अम्बेऽअ । ॐवायोसेते । ॐघृतंघृत । ॐयावाङ्कशा । ॐवा-
 स्तोष्पते । ॐनहिस्पशु । ॐत्रातारुमि । ॐत्वन्नोऽअग्ने ।
 ॐसुमायुस्वा । ॐअसुन्वन्त । ॐतत्त्वायामि । ॐआनोनि ।
 ॐव्यथं०सो । ॐतमीशानुं । ॐअरुमेरुद्रा । ॐस्योनापृ । ततः
 स्थापितदेवानां सकृत्सकृदाज्येन जुहुयात् ।

✽ अथोत्तरतन्त्रम् ✽

१६७

ॐ अग्नेनयंसुपथारायेऽअस्ममाङ्गिवश्श्वानिदेवब्रुयुनानि
विद्वान् । युयोद्धयस्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिं
विधेम ॥ इत्यग्निं सम्पूज्य वामहस्ते महत्पात्रे तिलान्
गृहीत्वा दक्षिणहस्तेनाज्यपूर्णं स्रुवं गृहीत्वा दक्षिणं जान्वाच्यं
ब्रह्मणान्वारब्धः— ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा-- इदमग्नये
स्विष्टकृते न मम इति ।

म.प.

१६७.

✽ अथ नवाहुतिः ✽

म. ९.

ॐ भूः स्वाहा--इदमग्नये न मम । ॐ भुवः स्वाहा-इदं
वायवे न मम । ॐ स्वः स्वाहा-इदं सूर्याय न मम । ॐ त्व-
न्नोऽअग्नेव वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडोऽअवयासि सीष्ठाः । यजि-
ष्ठो बहिर्न तमुः शोशुचानो विश्वा द्वेषां ॐ सि प्रमुग्ध्यत् स्वाहा ॥
इदमग्नीवरुणाभ्यां न मम । ॐ स त्वन्नो अग्नेव मोभवोती-
नेदिष्ठोऽअस्याऽउषसो व्यष्टौ । अवयक्ष्वनो वरुणर्ठं रराणो
ब्रीहि मृडो कर्ठं सहवो नऽएधि स्वाहा । इदमग्नीवरुणाभ्यां

१६५

न मम । ॐ अयाश्चाग्नेस्य न भिशस्ति पाश्च सत्यमित्वमयाऽ-
 असि । अयानो यज्ञं वहस्य यानो धो हि भेषजं ॐ स्वाहा-इदमग्नये
 अयसे न मम । ॐ ये तेशतं वरुणये सहस्रं यज्ञियाः पाशावित-
 तामहान्तः । ते भिन्नोऽअद्य सवितो तविष्णुर्विश्वे मुञ्चन्तु मरुतः
 स्वर्काः स्वाहा । इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो
 मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न मम । ॐ उदुत्तमं वरुणपाशं सुस्मदवा-
 धुमं विमध्युमठं श्रथाय । अथावयमादित्यव्रते तवानां गसोऽ-
 अदितये स्याम स्वाहा ॥ इदं वरुणायादित्यायादितये न मम ।

ॐ प्रजापतये स्वाहा--इदं प्रजापतये न मम ।

* अथ दशदिक्पालबलिः *

देशकालौ सङ्कीर्त्य--पूजितदेवताभ्यो बलिप्रदानं करिष्ये ।
तद्यथा--अग्न्यायतनस्य प्राच्याम्--ॐ त्रातारमिन्द्रमवि० इति
पाठित्वा हस्ते पुष्पाक्षतजलानि गृहीत्वा इन्द्राय नमः--इन्द्राय
साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपद-
धिमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो इन्द्र स्वां दिशं रक्ष बलिं
भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शा-

न्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन
 इन्द्रः प्रीयताम्-इति पुष्पाक्षतजलानि पूर्वाभिमुखो भूमौ क्षि-
 पेत् । आग्नेय्याम्-ॐ त्वन्नोऽअग्नेतवदेव० अग्नये साङ्गाय
 सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमाषभक्त-
 बलिं समर्पयामि । भो अग्ने स्वां दिशं रक्ष मम सकुटुम्बस्य
 सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टि-
 कर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन अग्निः प्रीयताम् । दक्षिणे-
 ॐ यमाय त्वाङ्गिर० यमाय नमः--यमाय साङ्गाय सपरिवाराय

सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमाषभक्तबलिं समर्प-
 यामि । भो यमस्वां दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरि-
 वारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता
 वरदो भव । अनेन बलिदानेन यमः प्रीयताम् । नैर्ऋत्याम्-
 ॐ असुहृवन्तः० निर्ऋतये नमः--निर्ऋतये साङ्गाय सपरिवाराय
 सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमाषभक्तबलिं समर्पया-
 मि । भो निर्ऋते स्वां दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य
 सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टि-

कर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन निर्ऋतिः प्रीयताम् ।

पश्चिमे-ॐ तत्त्वायामि० वरुणाय नमः--वरुणाय साङ्गाय स-

परिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमाषभक्त-

बलिं समर्पयामि । भो वरुण स्वां दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम

सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता

पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन वरुणः

प्रीयताम् । वायव्याम्-ॐ आनोनियु० वायवे नमः--वायवे

साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपद-

धिमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो वायो स्वां दिशं रक्ष बलिं
 भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शा-
 न्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन
 वायुः प्रीयताम् । उत्तरे—ॐ वयठं० सोमव्रते० सोमाय नमः--
 सोमाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं स-
 दीपदधिमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो सोम स्वां दिशं रक्ष
 बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता
 शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन

सोमः प्रीयताम् । ईशान्याम्—ॐ तमीशानं जगत० ईशानाय
 नमः—ईशानाय नमः साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्ति-
 काय इमं सदीपदधिमापभक्तबलिं समर्पयामि । भो ईशान स्वां
 दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्ता
 क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो भव । अनेन
 बलिदानेन ईशानः प्रीयताम् । ईशानपूर्वयोर्मध्ये—ॐ अस्मेरु-
 द्रामेहना० ब्रह्मणे नमः—ब्रह्मणे साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय
 सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमापभक्तबलिं समर्पयामि । भो

ब्रह्मन् स्वां दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य
 आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो
 भव । अनेन बलिदानेन ब्रह्मा प्रीयताम् । निर्ऋतिपश्चिमयोर्म-
 ध्ये--ॐ स्योनापृथिवि० अनन्ताय साङ्गाय सपरिवाराय सायु-
 धाय सशक्तिकाय इमं सदीपदधिमाषभक्तबलिं समर्पयामि ।
 भो अनन्त स्वां दिशं रक्ष बलिं भक्ष मम सकुटुम्बस्य सपरि-
 वारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता
 वरदो भव । अनेन बलिदानेन अनन्तः प्रीयताम् ।

* अथैकतन्त्रेण दिक्पालबलिदानम् *

ॐ प्राच्यै दिशे स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे
स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा प्रतीर्यै दिशे स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा
दीर्यै दिशे स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा उर्वार्यै
दिशे स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा उर्वार्यै दिशे स्वाहा ॥ इन्द्रादिभ्यो
दशभ्यो दिक्पालेभ्यो नमः । इन्द्रादिदशदिक्पालेभ्यः साङ्गेभ्यः
सपरिवारेभ्यः सायुधेभ्यः सशक्तिकेभ्यः इमान् सदीपदधिमाष-
भक्तबलीन् समर्पयामि । भो इन्द्रादिशदिक्पालाः स्वां स्वां

दिशं रक्षत बलिं भक्षत मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुः-
 कर्तारः क्षेमकर्तारः शान्तिकर्तारः पुष्टिकर्तारः तुष्टिकर्तारो
 वरदा भवत । अनेन बलिदानेन इन्द्रादयो दशदिक्पालाः
 प्रीयन्ताम् ।

* अथ सूर्यादिनवग्रहबलिः *

ॐ आकृष्णेन० सूर्याय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सश-
 क्तिकाय ईश्वराग्निरूपाधिदेवताप्रत्यधिदेवतासहिताय इमं
 सदीपमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो सूर्य इमं बलिं गृहाण

मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शान्तिकर्ता
 पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता वरदो भव । अनेन बलिदानेन सूर्यः प्रीय-
 ताम् । ॐ इमन्देवा० सोमाय साङ्गा० उमा--आपोरूपाधिदेव-
 तासहिताय भो सोम इमं बलिं० अने० सोमः प्री० । अग्नि-
 मूर्द्धा० भौमाय साङ्गा० स्कन्दभूमिरूपाधिदेवताप्रत्यधिदे०
 भो भौम इमं बलिं० अनेन बलि० भौमः प्रीय० । ॐ उद्बुध्य-
 स्वा० बुधाय साङ्गा० नारायणविष्णुरूपाधिदेवताप्रत्यधिदेव-
 तासहि० भो बुध इमं बलिं भक्ष० अनेन ब० बुधः प्रीय० ।

ॐ बृहस्पते० साङ्गा० ब्रह्मेन्द्ररूपाधिदेवताप्रत्याधिदेव० भो
 बृहस्पते दिशं रक्ष० अनेन बलिदाने० बृहस्पतिः प्री० । ॐ अन्ना-
 त्परि० शुक्राय साङ्गा० इन्द्रेन्द्राणीरूपाधिदेवताप्रत्याधि देव०
 भो शुक्र इमं बलि० अनेन बलि० शुक्रः प्रीय० । ॐ शन्नो देवी०
 शनैश्वराय साङ्गाय स० यमप्रजापतिरूपाधिदेवताप्रत्याधि
 देव० भो शनैश्वर० अनेन ब० शनैश्वरः प्रीय० । ॐ कयानश्चित्र०
 राहवे साङ्गा० कालसर्परूपाधिदेवताप्रत्याधिदेव० भो राहो
 इमं ब० अनेन ब० राहुः प्री० । ॐ केतुं कृण्वं० केतवे साङ्गा०

चित्रगुप्तब्रह्मरूपाधिदेवताप्रत्यधिदेव० भो केतो इमं ब० अनेन
 ब० केतुः प्री० । ॐ गणानात्वा० गणपतये साङ्गा० भो गणपते
 इमं० अनेन ब० गणपतिः प्री० । ॐ अम्बेऽअम्बिके० दुर्गायै सा-
 ङ्गायै० भो ! दुर्गे इमं बलिं गृहाण मम सकुटुम्बस्यायुः कर्त्री
 क्षेमकर्त्री शान्तिकर्त्री पुष्टिकर्त्री तुष्टिकर्त्री वरदा भव । अनेन
 ब० दुर्गा प्रीयताम् । वायोये० वायवे सां० भो ! वायो इमं ब०
 अनेन बलिदा० वायुः प्री० । ॐ घृतं घृत० आकाशाय साङ्गाय
 सपरि० भो ! आकाश इमं ब० अने० आकाशः प्री० । ॐ

यावांकशा० अश्विभ्यां० साङ्गाभ्यां सपरिवाराभ्यां सायुधा-
 भ्यां सशक्तिकाभ्यां इमं सदीपमासभक्तबलिं समर्पयामि ।
 भो ! अश्विनौ इमं बलिं गृहीतं मम सकुटु० क्षेमकर्तारौ शान्ति-
 कर्तारौ पुष्टिकर्तारौ वरदौ भवतम् । अनेन बलिदानेन अश्विनौ
 प्रीयेताम् । ॐ वारतोष्पते प्रति० वास्तोष्पतये साङ्गा० । भो !
 वास्तोष्पते इमं बलि० अनेन ब० वास्तोष्पतिः प्रीयताम् ।

* अथैकतन्त्रेण ग्रहबलिः *

ॐ ग्रहाऽऽरुज्जाहुतयोऽव्यन्तोऽविप्रायमुतिम् । तेषां विशि

प्रियाणां ववोहमिषमूर्जं ६ समग्रभमुपयामगृहीतोसीन्द्रा--
 यत्वा जुष्टं ह्येष ते यो निरिन्द्रायत्वा जुष्टं तमम् ॥ ग्रहपीठस्थे-
 भ्यः सूर्यादिनवग्रहेभ्यः अधिदेवताप्रत्यधिदेवतापञ्चलोकपा-
 लक्रतुसंरक्षकदशदिक्पालसहितेभ्यो देवेभ्यो नमः । सूर्यादि-
 भ्यः साङ्गेभ्यः सपरिवारेभ्यः सायुधेभ्यः सशक्तिकेभ्यः इमं
 सदीपदधिमाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो सूर्यादयो देवाः इमं
 बलिं गृह्णीत मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्तारः
 क्षेमकर्तारः शान्तिकर्तारः पुष्टिकर्तारः तुष्टिकर्तारो वरदा

भवत । अनेन बलिदानेन साक्षाः सूर्यादिनवग्रहाः प्रीयन्ताम् ।

* अथ षोडशमातृकाबलिः *

ॐ समं ख्ये देव्या धिया शब्दक्षिणयोरुचक्षसा । माम्ऽआ-
युः प्रमोषीमोऽअहन्तवन्वीरं विदेयतव देविसुन्दरी ॥ सगणेश-
गौर्यादिमातृभ्यः साक्षाभ्यः सपरिवाराभ्यः सायुधाभ्यः इमं
सदीपमासभक्तबलिं समर्पे । गणेशपूर्वकगौर्यादिमातरः इमं
बलिं गृह्णीत मम सकुटुम्बस्याभ्युदयकर्यः आयुःकर्यः क्षेम-
कर्यः पुष्टिकर्यः निर्विघ्नकर्यः वरदा भवत । अनेन बलि-

दानेन सगणेशगौर्यादिमातरः प्रीयन्ताम् ।

* अथ प्रधानबलिः

ॐ इदं विष्णुर्विं । ॐ श्रीश्चतैलक्ष्मीश्च । ॐ सुपर्णोऽसि
गुरुत्मांस्त्रिवृत्तेशि रोगायुत्रञ्चक्षुर्बृहद्रथन्तरेपक्षौ । स्तोमंऽआ-
त्माच्छन्दांस्त्र्यङ्गानियजूंषिनाम् । सामंतेतनूर्ब्रामदेव्यंयं-
ज्ञायज्ञियंपुच्छुन्धिष्ण्यांश्शुकाः । सुपर्णोऽसिगुरुत्मान्दिव-
ङ्गच्छस्वः पत ॥ महाविष्णुमहालक्ष्मीसुपर्णदेवतापूर्वकब्रह्मा-
दिसर्वतोभद्रमण्डलस्थदेवेभ्यो नमः । महाविष्णुमहालक्ष्मी-

सुपर्णदेवतापूर्वकसर्वतोभद्रमण्डलस्थदेवेभ्यः साङ्गेभ्य सपरि-
 वारेभ्यः सायुधेभ्यः सशक्तिकेभ्यः इमं सदीपदधिमासभक्तबलिं
 समर्पयामि । भो महाविष्णुमहालक्ष्मीसुपर्णदेवतापूर्वकब्रह्मा-
 दिसर्वतोभद्रमण्डलस्थदेवाः इमं सदीपदधिमासभक्तबलिं
 गृह्णीत मम सकुटुम्बस्यायुःकर्तारः क्षेमकर्तारः शान्तिकर्तारः
 पुष्टिकर्तारः तुष्टिकर्तारः वरदा भवत । अनेन बलिदानेन महावि-
 ष्णुमहालक्ष्मीसुपर्णपूर्वकब्रह्मादिसर्वतोभद्रदेवाः प्रीयन्ताम् ।

✽ अथ वास्तुबलिः ✽

ॐ वास्तोष्पते प्र० । वास्तोष्पतये शिख्यादिभ्यश्च साङ्गे०
सशक्तिकेभ्यो नमः । इमान् सदीपदधिमाषभक्तबलीन् सम-
र्पयामि । भो वास्तोष्पतिशिख्यादिदेवताः इमं बलिं गृहीत-
मम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्त्र्यं क्षेमकर्त्र्यः शान्ति-
कर्त्र्यः पुष्टिकर्त्र्यः तुष्टिकर्त्र्यो वरदा भवत । अनेन बलिदानेन
सवास्तोष्पतिशिख्यादयः प्रीयन्ताम् ।

✽ अथ योगिनीबलिः ✽

ॐ अम्बेऽअम्बिके० ॐ श्रीश्चते० । ॐ पावुकानुहं सरस्वती
व्राजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वष्टुधियावसुहं ॥ चतुःषष्टियो-
गिनीभ्यः साङ्गाभ्यः सपरिवाराभ्यः सायुधाभ्यः सशक्तिकाभ्यः
इमं सदीपदधिभाषभक्तबलिं समर्पयामि । भो भो महाका-
लीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकचतुःषष्टियोगिनीदेवताः इमं
बलिं गृह्णीतमम सकुटुम्बस्य सपरिवारस्य आयुःकर्यः क्षेम-
कर्यः शान्तिकर्यः पुष्टिकर्यः तुष्टिकर्यः वरदा भवत । अनेन

बलिदानेन महाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीपूर्वकयोगिन्यः
प्रीयन्ताम् ।

✽ अथ क्षेत्रपालबलिः ✽

शूर्पादौ चतुर्मुखदीपमाषभक्तदध्योदनताम्बूलदक्षिणा-
कूष्माण्डोदककुम्भयुतं हरिद्राकुङ्कुमसिन्दूरपताकारक्तपुष्प-
युतं बलिञ्च संस्थाप्य क्षेत्रपालादिभ्यो नमः । ॐ आवाह-
यामि देवेशं भैरवं क्षेत्रपालकम् । दिव्यतेजं महाकायं
नानाभरणभूषितम् ॥ क्षेत्राणां रक्षणार्थाय बलिं गृह्णन्-

मोऽस्तु ते । असुरा यातुधानाश्च पिशाचोरगराक्षसाः ॥ शा-
 किन्या यक्षवेताला योगिन्यः पूतनाः शिवाः । जृम्भकाः
 सिद्धगन्धर्वा नानाविद्याधरा नगाः । दिक्पाला लोकपालाश्च
 ये च विघ्नविनायकाः ॥ जगतां शान्तिकर्तारो ब्रह्माद्याश्च
 महर्षयः । मा विघ्नं मा च मे पापं मा सन्तु परिपन्थिनः ।
 सौम्या भवन्तु वृक्षाश्च भूतप्रेताः सुखावहाः ॥ ॐ नुहिस्प-
 शमविद्वन्नृच्यमुस्ममाद्वैश्वानुरात्पुंरऽएतारंमुग्धेः । एमेनमवृ-
 धन्नमृताऽअमर्त्यवैश्वानुरद्वैत्रजित्यायदेवाः ॥ वेतालादि-

परिवारयुतक्षेत्रपालादिसर्वभूतेभ्यः साङ्गेभ्यः सपरिवारेभ्यः
 सायुधेभ्यः सशक्तिकेभ्यः भूतप्रेतपिशाचराक्षसशाकिनीसहि-
 तेभ्यः कुङ्कुमारक्तपुष्पादियुतं सदीपं सदक्षिणमिमं बलिं
 समर्पयामि । भो भो क्षेत्रपालादयः इमं बलिं गृह्णीत यज-
 मानस्य आयुःकर्तारः क्षेमकर्तारः शान्तिकर्तारः पुष्टिकर्तारः
 तुष्टिकर्तारः निर्विघ्नकर्तारः वरदा भवत । अनेन सार्वभौतिक-
 बलिप्रदानेन क्षेत्रपालादयः प्रीयन्ताम् । अयं बलिं शूद्रेण
 दुर्ब्राह्मणेन वा पृष्ठतोऽनवेक्षमाणेन निर्ऋतिदेशे चतुष्पथे

हारयेत्—ॐ हिङ्काराय स्वाहा हिङ्कृताय स्वाहा क्रन्दते स्वाहा
 वक्त्रन्दाय स्वाहा प्रोथते स्वाहा प्रप्थोथाय स्वाहा गुन्धाय स्वा-
 हा गघ्राताय स्वाहा निविण्डाय स्वाहा पविण्डाय स्वाहा सन्दिताय
 स्वाहा ववल्गते स्वाहा ऽऽसीनाय स्वाहा शयानाय स्वाहा स्वपते
 स्वाहा जाग्रते स्वाहा कूजते स्वाहा प्रबुद्धाय स्वाहा विजृम्भमा-
 णाय स्वाहा विचिन्ताय स्वाहा सहानाय स्वाहा पेस्थिताय स्वा-
 हाय नाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहा ॥ ततः हस्तौ पादौ प्रक्षालयेत् ॥

* अथ पूर्णाहुतिः *

प्र. ५

१६३

ग्रहशान्तिकर्मणः सम्पूर्णफलप्राप्त्यर्थं मृडनामाग्नौ पूर्णा-
हुतिं होष्यामि इति सङ्कल्प्य चतुःकृत्वो द्वादशकृत्वो वा-
ऽऽज्यं स्रुवेण स्रुचि गृहीत्वा शिष्टाचारात्तस्यां सपूगफलं
ताम्बूलवीटकं तदुपरि पुष्पाणि तदुपरि पट्टवस्त्रवेष्टितं रक्त-
सूत्रबद्धं पुष्पमालोपशोभितं सुगन्धद्रव्यसिन्दूरादिद्रव्यच-
र्चितं नारिकेलादिफलं निधाय- ॐ पूर्णाद्विपरापतुसुपूर्णा
पुनरापत । वृस्त्रेवविक्रीणावहाऽऽषमूर्जं षष्टतक्रतो ॥ इति

ग्रह

१६३

३७

पूर्णाहुतिं सम्पूज्य अधोमुखस्तुवच्छन्नां स्तुचमादाय उत्थाय
 ॐ सुमुद्रादूर्ध्वमर्मधुमाँ २ उदारदुपां शुनासममृतत्वमानद् ।
 घृतस्यनासगुह्यं यदस्ति जिह्वादेवानां समृतस्यनाभिः ॥ १ ॥
 वयन्नासप्रब्रवामा घृतस्यास्मिन्मन्त्रे धारयामानमोभिः ।
 उपब्रह्माश्रणवच्छस्यमानञ्चतुःशृङ्गोवसीद्गौरऽएतत् ॥ २ ॥
 चत्वारि शृङ्गात्रयोऽस्य पादाद्वेशीर्षे सप्तहस्तांसोऽस्य । त्रि-
 धा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या २ऽआविवेश ॥ ३ ॥ त्रि-
 धा हितस्पृणिभिर्गुह्यमानं नृजं विदेवासो घृतमन्त्रं विन्दन् । इन्द्र-

एकं सुखं एकं अजानवेनादेकं ॐ स्वधयानिष्टतक्षुः ॥ ४ ॥

एताऽअर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छ्रुतब्रंजारिपुणानावचक्षे । घृत-

स्य धाराऽअभिचाकशीमिहिरुण्ययोर्वेतसोमध्यऽआसाम् ५

सुम्भ्यक्वस्त्रवन्ति सरितो नधेनाऽअन्तर्हृदामनसापुयमानाः ।

एतेऽअर्षन्त्युर्म्यो घृतस्य मृगाऽदेवक्षिपुणोरीषमाणाः ६ । सि-

न्धोरिव प्राद्वधुने शूघना सोवातं प्रमियः पतयन्ति यद्वा ? घृत-

स्य धाराऽअरुषो नवाजीकाष्ठाभिन्दन्नुर्मिमभिः पिबन्मानः ७ ।

अभिप्रवन्तु समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानसोऽअग्निम् ।

घृतस्य धाराः समिधौ न सन्तु ताजुषाणो ह्यर्चति जातवेदाः ॥८॥
 कन्याऽइव ब्रह्मतु मेतु वाऽउऽअज्ज्यज्ञानाऽअभिचां कशीमि ।
 यत्र सोमः सुयते यत्र यज्ञो घृतस्य धाराऽअभितत्पवन्ते ॥९॥ अ-
 भ्यर्षत सुष्टुतिं ज्ञायमाजिमुस्मासु भद्रद्राविणानि धत्त ।
 इमं यज्ञं यत देवतानो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥१०॥ धाम-
 न्तु विश्वम्भुवनमधि श्रितमुन्तः संसृष्टे हृद्यन्तरायुषि । अपाम-
 नीके समिधे यऽआभृतस्तमं श्याममधुमन्तन्तऽकुर्मिमम् ॥११॥
 पुनस्तवादित्यारुद्रावसंवः समिन्धताम् पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ य-

जैः । घृतेन त्वन्तु ऋव्वर्धयस्व सुत्याः सन्तु यजमानस्य का-
 माः ॥ १२ ॥ सुप्ततेऽअग्ने सुमिधः सुप्तजिह्वाः सुप्तऽऋषयः सुप्त-
 धामं प्रियाणि । सुप्तहोत्राः सुप्ताधात्वां यजन्ति सुप्तयोनीरा-
 पृणस्व घृतेन स्वाहा ॥ १३ ॥ सुहृन्निन्दुवो अरुतिं पृथिव्याऽवैश्वा-
 नरऽमृतऽआजातमुग्निम् । कुविः सुम्भ्राजुमतिं थिञ्जनां नामा-
 सन्नापात्रञ्जनयन्त देवाः ॥ १४ ॥ पूर्णादं विपरां पतु सुपूर्णा पुनरा-
 पत । ब्रुस्नेव विक्रीणावहाऽइषु मूर्जैः शतक्रतो स्वाहा ॥ १५ ॥
 इदमग्नये वैश्वानराय आदित्य रुद्रवसुभ्यः शतक्रतवे सप्तवते

अग्नयेऽद्भ्यश्च न मम इति त्यजेत् ।

* अथ वसोर्धाराहोमः *

कृतस्य ग्रह यागकर्मणः साङ्गतासिध्यर्थं वसोर्धारां होष्यामि
इतिसङ्कल्प्य वह्नेरुपरि स्तम्भद्वयविधृतामौदुम्बरीमृज्वीमको-
टरां बाहुप्रमाणामाद्रां वसोर्धारां प्रागग्रां निधाय तदुपरि शृङ्ख-
लाविधृतपूरितने निर्मलघृतपूरितेन ताम्रादिघृतेनाधोयवमात्र-
छिद्रेणाज्यं विमुञ्चताऽग्नेरुपरि वसोर्धारां पातयेत् । तस्याः मुखे
सुवर्णनिर्मितजिह्वबध्नीयात् । तस्यां च घृतधारायां पतन्त्यां

सुवप्रणालिकयाऽग्नौ पतन्त्यां मन्त्रान् पठेत्। ते यथा—ॐ सुस-
 तेऽअग्ने सुमिधः सुस जिह्वा सुसऽऋषयः सुस धाम प्रियाणि। सुस
 होत्राः सुस धारवा यजन्ति सुस योनीरा पृणस्व घृतेन स्वाहा॥ शुक्र-
 ज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सुत्यज्योतिश्च ज्योतिष्म माँश्च। शुक्र-
 श्वऽऋतुपाश्चात्यं हहाः॥ ईदृङ्वाक्यादृङ्सुदृङ्प्रतिसदृङ्। मित
 इच्च समित इच्च सभराः॥ ऋतश्च सुत्यश्च ध्रुवश्च ध्रुवण इच्च। धृता
 च विधृता च विधारयः॥ ऋतुजिच्च सत्यजिच्च सेनुजिच्च सुषेणश्च।
 अन्ति मित्रश्च दुरेऽअमित्रश्च गुणः॥ ईदृक्षांसऽएतादृक्षांसऽउषु-

णः सुदृक्षासुहृत्प्रतिसदृक्षासुऽएतन्न । मितासंश्चसम्मितासो
 नोऽअद्यसभंरसोमरुतोयज्ञेऽअस्मिन् ॥ स्वतंवांश्चप्रघासीच
 सान्तपुनश्चगृहमेधीच । कक्रीडीचशुकीचोजेपी ॥ इन्द्रन्दै-
 वीर्विशोमुरुतोनुवकर्मानोभवन्न्यथेन्द्रन्दैवीर्विशोमुरुतोनुव-
 त्कर्मानोभवन् । एवमिमंयजमानन्दैवीश्चविशोमानुषीश्चा-
 नुवर्त्मानोभवन्तु ॥ इमंस्तनूमूर्जंस्वन्तन्धयापास्प्रपीनमग्ने
 सरिरस्यमज्यौ । उत्संज्जुषस्वमधुमन्तमर्बन्तसमुद्रियऽसदंन-
 माविशस्व ॥ घृतम्मिमिक्षेघृतमस्ययोनिर्घृतोश्रितोघृतम्भवंस्य

धामं । अनुष्णवुधमावेहमादयस्वस्वाहा कृतंवृषभवक्षिहृदयम् ॥
 वसोऽपवित्रंमसिशुतधारुवसोऽपवित्रंमसिसुहस्रधारम् । देव-
 स्त्वांसवितापुनातुवसोऽपवित्रेणशुतधारेणसुप्त्वाकामधुक्षु ६
 स्वाहा ॥ इदमग्नये वैश्वानराय न मम ।

* अथाग्निप्रदक्षिणादिकर्म *

अग्निं प्रदक्षिणीकृत्य अग्नेः पश्चात् पश्चिमदेशे प्राङ्मुख
 उपविश्य स्रुवेण भस्मानीय-ॐ ज्यायुषञ्जमदग्नेऽकुश्यपश्य
 ज्यायुषम् । यदेवेषु ज्यायुषन्तन्नोऽस्तु ज्यायुषम् ॥ ततः प्रोक्ष-

णीप्रक्षिप्तस्य आज्यस्य यजमानेन प्राशनमवघ्राणं वा कार्यम् ।
 तत आचमनम् । ततः प्रणीतापात्रे निहिते आदाय ग्रग्थिमु-
 क्त्वा ताभ्यां शिरः संमृज्य ते पवित्र अग्नौ प्रक्षिपेत् ।

* अथ पूणपात्रदानम् *

अद्य कृतस्य ग्रहशान्तिकर्मणः साङ्गतासिद्धये तत्सम्पू-
 र्णफलप्राप्तये च इदं पूर्णपात्रं सदाक्षिणं ब्रह्मणे तुभ्यमहं संप्रददे ।

* अथ प्रणीताजलेन संस्कारादिकथनम् *

अग्नेः पश्चात् प्रणीतापात्रं सजलमानीय निधायोमुखं

कुर्यात् । विमोकजलम्—ॐ आपः शिवा शिवतमाः शान्ताः
 शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ॥ इति मन्त्रेण उपयमन-
 कुशादिनाऽऽदाय यजमानपत्नीपुत्रादिशिरः सुसिञ्चेत् । एष
 वै यागीयोऽवभृथः—इति च वदेत् । उपयमनकुशान्नौ प्रहरेत् ।
 इदमेवमार्जनमवभृथस्नानमिति पद्धतिकाराः ।

* अथ श्रेयोदानम् *

अद्य ग्रहशान्तिहोमकर्मणः श्रेयोदानं करिष्ये । तत्रादौ—
 ॐ शिवा आपः सन्तु । सौमनस्यमस्तु । ॐ अक्षतं चारिष्टं

चास्तु । ॐ दीर्घमायुः शान्तिः पुष्टितुष्टिश्चास्तु--इति क्रमेण
 उदकपुष्पाक्षतोदकानि दत्वा पूगफलनारिकेलालादिकमादाय
 भवन्ति योगेन मया अस्मिन् ग्रहशान्त्याख्यकर्मणि तदुत्पन्नं
 यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यहं संप्रददे । तेन श्रेयसा त्वं श्रेयोवान् भव--इति
 फलादिकं यजमानाय दद्यात् । यजमानश्च सुगुप्तदेशे स्थाप-
 येत् । यथावसरं भक्षयेच्च ।

* अथाचार्यमात्रकर्तृकश्रेयोदानम् *

भवन्नियोगेन मया एभिर्ब्राह्मणैः सह कृतं यदाचार्यत्वं

ब्रह्मत्वं सदस्यं गाणपत्यत्वमुपद्रष्टृत्वं जपहोमादिकं च बहु-
त्पन्नं यच्छ्रेयस्तदमुना फलादिना तुभ्यमहं संप्रददे । इति
वाक्येन जलं यजमानहस्ते क्षिपेत् ।

* अथाचार्यादीनां दक्षिणासंकल्पः *

कृतस्य ग्रहयागकर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थं तत्सम्पूर्णफल-
प्राप्तये च आचार्यादिभ्यो महर्त्विग्भ्यः सूक्तपाठकेभ्यो मन्त्र-
जापकेभ्यो हवनकर्तृभ्योऽन्यभ्यो देवयजनमागतेभ्यश्च दक्षि-
णां विभज्य दातुमहमुत्सृज्ये ।

❀ अथाभिषेकः ❀

आचार्यादयः सर्वे ऋत्विजस्तिष्ठन्तः उदङ्मुखं वरुणकलश-
ग्रहपीठसमीपस्थं रुद्रकलश-प्रधानकलशानां पात्रान्तरे उद-
कमानीय सकुटुम्बं सपत्नीकं च वामतः कृत्वा यजमानम-
भिषिञ्चेयुरभिर्मन्त्रैः—ॐ सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्माविष्णुम-
हेश्वराः । वासुदेवो जगन्नाथस्तथा सङ्कर्षणो विभुः । प्रद्युम्नश्चा-
निरुद्रश्च भवन्तु विजयाय ते । आखण्डलोऽग्निर्भवान् नमो
वै निऋतिस्तथा ॥ वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा विभुः ।

ब्राह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु ते सदा ॥ कीर्तिल-
क्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रियामतिः । बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्ति-
स्तुष्टिः कान्तिश्च मातरः ॥ एतास्त्वामभिषञ्चन्तु देवपत्न्यः
समागताः । आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजाः ॥
ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुकेतुश्च तर्पिताः । देवदानवगन्धर्वा
यक्षराक्षससपन्नगाः ॥ ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च ।
देवपत्न्यो द्रुमा नागा दैत्याश्चाप्सरसां तथा ॥ अस्त्राणि
सर्वशास्त्राणि राजानो वाहनानि च । औषधानि च रत्नानि

कलस्यावयवाश्च मे ॥ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदा
नदाः । एते त्वामभिषिञ्चन्तु धर्मकामार्थसिद्धये ॥ अमृताभिषे-
कोऽस्तु । ततः—कृतस्याभिषेककर्मणः साङ्गफलप्राप्तये अभि-
षेककर्तृभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां विभज्य ददे-इति दद्यात् ।

१- ॐ आदित्याय विद्महे प्रमाकराय धीमहि । तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् । ॐ अमृताङ्गाय विद्महे कलारूपाय धीमहि । तन्नः सोमः
प्रचोदयात् । ॐ अङ्गारकाय विद्महे शक्तिहस्ताय धीमहि । तन्ना भौमः प्रचोदयात् । ॐ सौम्यरूपाय विद्महे वाणेशाय धीमहि । तन्नो
बुधः प्रचोदयात् । ॐ आङ्गिरसाय विद्महे दिव्यदेहाय धीमहि । तन्नो जीवः प्रचोदयात् । ॐ भृगुजाय विद्महे दिव्यदेहाय धीमहि । तन्नः
शुक्रः प्रचोदयात् । ॐ भगभवाय विद्महे मृत्युरूपाय धीमहि । तन्नाः गोरिः प्रचोदयात् । ॐ शिरोरूपाय विद्महे अमृतेशाय धीमहि । तन्नो
राहुः प्रचोदयात् । ॐ पद्मपुत्राय विद्महे अमृतेशाय धीमहि । तन्नः केतुः प्रचोदयात् ।

✽ अथोत्तरपूजनम् ✽

ततः—कृतस्य ग्रहशान्तिकर्मणः साङ्गतासिद्धये आवा-

हितदेवानामुत्तरपूजां करिष्ये-इति संकल्प्य गणपत्यादि-
देवानां पूजां विधाय पुष्पाञ्जलिं दद्यात् ।

* अथ पीठदानादिसंकल्पः *

कृतस्य ग्रहशान्तिकर्मणः समृद्धयर्थमिमानि सोपस्करा-
दिसहितानि प्रधानपीठादीनि आचार्याय सम्प्रददे । कृतैतत्पी-
ठदानकर्मणः साङ्गतासिद्धयर्थं यथाशक्तिदक्षिणामाचार्याय
सम्प्रददे ।

॥ अथ ध्वजापताकादिदानसंकल्पः ॥

कृतस्य ग्रहशान्तिकर्मणः समृद्धयर्थमिदं मण्डपं ध्वज-
पताकाद्युपस्करयुतमाचार्याय संप्रददे । कृतस्य मण्डपदानस्य
साङ्गतासिद्धये यथाशक्तिद्रव्यमाचार्याय संप्रददे । कृतस्य ग्रह-
शान्तिकर्मणः समृद्धयर्थमिमानि यज्ञपात्राणि यज्ञपूजोप-
करणानि चाचार्याय संप्रददे ।

॥ अथ ब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥

कृतस्य ग्रहशान्तिकर्मणः समृद्धये यथाशक्तिब्राह्मणान्

भोजयिष्यामि ।

* अथ भूयसीदक्षिणासंकल्पः *

कृतेऽस्मिन् ग्रहशान्तिकर्मणि न्यूनातिरिक्तदोषपरिहारा-
रार्थं नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नटनतर्कगायकेभ्यो दी-
नानाथेभ्यश्च यथाशक्तिभूयसीं दक्षिणां विभज्य दातुमह-
मुत्सृज्ये ।

* अथ देवविसर्जनम् *

ॐ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तं स्त्वेमहे । उपप्रयन्तु मरुतः-

सुदानं वऽइन्द्रं प्राशुर्भवाशचां ॥ यान्तु देवगणाः सर्वे पूजा-
 मादाय मामिकाम् । इष्टकामसमृद्धयर्थं पुनरागमनाय च ॥
 ॐ यज्ञं यज्ञं च यज्ञं पतिं च यज्ञं च स्वां योनिं च यज्ञं च स्वाहा । एषते
 यज्ञो यज्ञपते सुहसूक्तवाकः सर्ववीरुस्तज्जुषस्व स्वाहो ॥ गच्छ
 गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर । यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र
 गच्छ हुताशन ॥

* अथ क्षमापनम् *

चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च । हूयते च पुनर्द्वा-

भ्यां तस्मै यज्ञात्मने नमः ॥ मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं
 सुरेश्वर । यन्मम त्रुटितं देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ अपुत्राः पुत्रिणः
 सन्तु पुत्रिणः सन्तु पौत्रिणः । निधनाः सधना सन्तु जीवन्तु
 शरदां शतम् ॥ अपराधसहस्राणि क्रियन्तेऽहर्निशं मया । दा-
 सोऽयमिति मां मत्वा क्षमस्व परमेश्वर ॥ जपच्छिद्रं तप-
 च्छिद्रं यच्छिद्रं शान्तिकर्मणि । सर्वं भवतु मेऽच्छिद्रं ब्राह्म-
 णानां प्रसादतः ॥ काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।
 देशोऽयं क्षोभरहितो ब्राह्मणाः सन्तु निर्भयाः ॥ सर्वे च सुखिनः

सन्तु सर्वे सन्तु निरामयाः । सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मां कश्चि-
 द्दुःखमाप्नुयात् ॥ अज्ञानात् विस्मृतेभ्रान्त्या यद्व्यूनमाधिकं
 कृतम् । विपरीतं तु तत्सर्वं क्षमस्व परमेश्वर ॥ न्यूनातिरिक्तं
 यत्कर्म जपहोमार्चनादिकम् । कृतमज्ञानतो देव तन्मम क्षन्तु
 महसि ॥ पापोऽहं पापकर्माऽहं पापात्मा पापसम्भवः । त्राहि
 मां पुण्डरीकाक्ष सर्वपापहरो हरिः ॥ प्रमादात्कुर्वतां कर्म प्रच्य-
 वेताध्वरेषु यत् । स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥
 यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपोयज्ञक्रियादिषु । न्यूनं सम्पू-

र्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥ ततः—ॐ विष्णावे नमः ३
इति वदेत् । धृतं पवित्रं कर्मान्ते त्यजेत् । अवशिष्टं जलं तुल-
स्यादौ क्षिपेत् । ततः सुहृदादियुतः सोत्साहं सन्तोष्य इष्टैः सह
भुञ्जीतेति शम् ।

* अथाशीर्वादः *

स्वस्त्यस्तु ते कुशलमस्तु चिरायुरस्तु गोहस्तिवाजिधनधा-
न्यसमृद्धिरस्तु । ऐश्वर्यमस्तु विजयोऽस्तु रिपुक्षयोऽस्तु कल्या-
णमस्तु सततं हरिभक्तिरस्तु ॥ त्रिनयनमभिमुखानिःसृता-

मिमां य इह पठेत्प्रयतश्च सदा द्विजः । स भवति धनधान्यप-
शुपत्रकीर्तिमानतुलं च सुखं समश्नुते दिवीति दिवीति ॥ श्री-
र्वर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधात्पवमानं महीयते । धान्यं धनं
पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः ॥ मन्त्रार्थाः सफलाः
सन्तु पूर्णाः सन्तु मनोरथाः । शत्रूणां बुद्धिनाशोऽस्तु मित्रा-
णामुदयस्तव ॥

❀ इति ग्रहशान्तिप्रयोगः ❀

